

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Факультет фізичної культури, спорту та психології

Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

на тему «**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СХИЛЬНОСТІ ДО
ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ**»

Виконала: здобувачка вищої освіти
групи М334-ф

Спеціальність 053 Психологія

ОП Клінічна та реабілітаційна психологія

Гордієнко Валерія Володимирівна

Керівник: канд. психол. наук, доцент

Шевченко Світлана Віталіївна

Рецензент: психолог-методист КЗ

«Опорний заклад освіти Малоданилівський
ліцей» Харківської області

Пономаренко О.М.

Запоріжжя – 2025 року

АНОТАЦІЯ

Гордієнко Валерія

Особливості взаємозв'язку схильності до Інтернет-залежності та ціннісних орієнтацій у старших підлітків

У магістерській роботі теоретично досліджено та експериментально виявлено особливості взаємозв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями старших підлітків, визначено концептуальні підходи до вивчення цієї проблематики. Проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних науковців з проблеми, розглянуто теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій, характеристику Інтернет-залежності в підлітковому віці, особливості Інтернету як сучасного комунікаційного інструменту, та на основі емпіричного дослідження встановлено характер взаємозв'язку між досліджуваними феноменами.

Експериментально встановлено, що у більшості респондентів одинадцятого класу виявлено середній рівень схильності до Інтернет-адикції, що свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних з надмірним захопленням Інтернетом. У підлітків дев'ятого класу переважає низький рівень схильності до Інтернет-залежності. Виявлено статистично значущі відмінності між групами за показниками смисложиттєвих орієнтацій (цілі, процес, результат, локус-Я) та термінальних цінностей (високе матеріальне становище, креативність, активні соціальні контакти, духовне задоволення, збереження власної індивідуальності).

Кореляційний аналіз виявив негативний зв'язок між схильністю до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями старшокласників. У дев'ятикласників схильність до Інтернет-залежності негативно корелює з цілями, процесом життя, результативністю, локусом контролю та духовним задоволенням. В одинадцятикласників - з локусом контролю, сферою професійного та сімейного життя. Це свідчить про те, що зростання схильності

до Інтернет-залежності супроводжується зниженням уваги підлітків до зазначених життєвих сфер та ціннісних орієнтацій.

Результати дослідження підтверджують гіпотезу про наявність взаємозв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та системою цінностей у старшому підлітковому віці, що має практичне значення для розробки профілактичних та корекційних програм.

Ключові слова: Інтернет-залежність, ціннісні орієнтації, смисложиттєві орієнтації, старші підлітки, соціальні мережі, термінальні цінності, підлітковий вік, адаптація.

SUMMARY

Hordiienko Valeriia

Features of the relationship between Internet addiction tendency and value orientations in older adolescents

The master's thesis theoretically investigated and experimentally revealed the features of the relationship between Internet addiction tendency and value orientations of older adolescents, and identified conceptual approaches to studying this issue. The works of domestic and foreign scientists on the problem were analyzed, the theoretical foundations of value orientation formation, characteristics of Internet addiction in adolescence, features of the Internet as a modern communication tool were examined, and based on empirical research, the nature of the relationship between the studied phenomena was established.

It was experimentally established that the majority of eleventh-grade respondents showed a moderate level of Internet addiction tendency, indicating certain problems associated with excessive Internet engagement. Ninth-grade adolescents predominantly showed a low level of Internet addiction tendency. Statistically significant differences between groups were revealed in indicators of life-meaning orientations (goals, process, result, locus-I) and terminal values (high material status, creativity, active social contacts, spiritual satisfaction, preservation of personal individuality).

Correlation analysis revealed a negative relationship between Internet addiction tendency and value orientations of high school students. In ninth-graders, Internet addiction tendency negatively correlates with life goals, life process, achievement, locus of control, and spiritual satisfaction. In eleventh-graders - with locus of control, professional life sphere, and family life sphere. This indicates that the increase in Internet addiction tendency is accompanied by a decrease in adolescents' attention to the specified life spheres and value orientations.

The research results confirm the hypothesis about the existence of a relationship between Internet addiction tendency and the value system in older

adolescence, which has practical significance for developing preventive and corrective programs.

Key words: Internet addiction, value orientations, life-meaning orientations, older adolescents, social networks, terminal values, adolescence, adaptation.

РЕФЕРАТ

до кваліфікаційної роботи

на тему: «**Особливості взаємозв'язку схильності до Інтернет-залежності та ціннісних орієнтацій у старших підлітків**»

здобувачки вищої освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького спеціальності 053 Психологія

Гордієнко Валерії Володимирівни

Науковий керівник - канд. психол. наук, доцент кафедри психології Шевченко Світлана Віталіївна

Актуальність дослідження. Стрімкий розвиток інформаційних технологій протягом останніх десятиліть суттєво впливає на формування особистості сучасних підлітків. Віртуальне середовище, зокрема соціальні мережі, виявляються особливо привабливими для юнацтва віком 12-16 років, чия нервова система перебуває у стадії становлення. Комп'ютерні технології та мережа Інтернет створюють можливості для задоволення потреб підлітків у фантазуванні, уникненні реальності та самовираженні, дозволяючи конструювати альтернативну ідентичність у віртуальному просторі.

За останні роки інтерес до Інтернету як засобу комунікації зріс у кілька разів, при цьому дана тенденція зберігається. Глобальна мережа об'єднує мільйони підлітків, які взаємодіють між собою, тому важливо вивчити вплив схильності до Інтернет-адикції на становлення системи цінностей юнацтва. Підлітковий вік є сензитивним щодо формування моральних переконань і ціннісних пріоритетів, що визначають головний напрямок розвитку особистості. У цей період формується власна шкала цінностей, яка впливатиме на все подальше життя людини.

Ведучі фахівці у галузі психології та нейрофізіології вказують на неоднозначний вплив соціальних мереж на свідомість молодих людей. Надмірне захоплення онлайн-середовищем може негативно позначитися на

психічному розвитку підлітка, призвести до втрати навичок реального спілкування та соціальної ізоляції.

Проблематикою роботи виступає необхідність вивчення взаємозв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та формуванням ціннісних орієнтацій у старших підлітків для розробки ефективних профілактичних та корекційних програм.

Об'єкт дослідження - схильність до Інтернет-залежності.

Предмет дослідження - взаємозв'язок схильності до Інтернет-адикції та ціннісної сфери особистості старших підлітків.

Мета дослідження - вивчити характер взаємозв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями старшокласників.

Завданнями дослідження нами визначено наступне:

1. Проаналізувати теоретичні концепції щодо взаємозв'язку схильності до Інтернет-адикції та системи цінностей.
2. Виявити специфіку змісту ціннісних орієнтацій старших підлітків.
3. Вивчити сенс-життєві орієнтації старшокласників.
4. Встановити рівень схильності до Інтернет-залежності серед старших підлітків.
5. Проаналізувати взаємозв'язок між ціннісно-смісловою сферою та схильністю до Інтернет-адикції у старшокласників.

В ході роботи застосовувалися такі **методи психологічного дослідження**: теоретичний аналіз наукової літератури; емпіричні методи: методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча; смисложиттєвий орієнтаційний тест Д.О. Леонтєва; тест на рівень Інтернет-залежності К. Янг; методи математичної статистики: критерій U - Мана-Уїтні, ф-критерій Фішера, кореляційний аналіз за допомогою програми SPSS-20.

Експериментальна база дослідження: Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №111 Харківської міської ради Харківської області. Загальна вибірка - 30 респондентів (13 дівчат та 17 хлопців): 15 учнів 9 класу (14-15 років) та 15 учнів 11 класу (16-17 років).

За результатами теоретико-експериментального дослідження його результати розширюють наукові уявлення про взаємозв'язок Інтернет-залежності та ціннісних орієнтацій підлітків, що дозволяє зробити наступні висновки:

1. Ціннісні орієнтації є ключовим регулятором життєдіяльності й поведінки людини. Вони виконують подвійну функцію: є елементами когнітивної структури особистості та елементами її мотиваційно-потребової сфери. У підлітковому віці ціннісні орієнтації активно формуються та поступово набувають значення. Формування ціннісних орієнтацій супроводжується впливом багатьох факторів, одним з яких є використання Інтернету як засобу комунікації.
2. Соціальні мережі як представник Інтернет-комунікації перетворилися на засіб масової взаємодії. Можливості соціальних мереж, поки не досліджені в повній мірі, але вже зараз існуючі дослідження дозволяють говорити про їхній винятковий вплив на формування свідомості молоді, мотиви її поведінки, ціннісні орієнтації, стиль життя.
3. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що у групі одинадцятого класу переважає середній рівень схильності до Інтернет-адикції (58% респондентів, середній показник 69,7 балів), що свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних з надмірним захопленням Інтернетом. У групі дев'ятого класу половина підлітків (50%) мають низький рівень схильності до Інтернет-залежності (середній показник 34,2 балів).
4. Виявлено статистично значущі відмінності між групами за показниками смисложиттєвих орієнтацій. Середні показники за шкалами «Цілі» (22,7 vs 33,3), «Процес» (23,2 vs 31,2), «Результат» (19,9 vs 25,0) та «Локус-Я» (18,3 vs 23,2) значно більші у одинадцятикласників. Це свідчить про їхню більшу цілеспрямованість

та усвідомленість життєвих планів, що пов'язано з підготовкою до вступу в університет.

5. За термінальними цінностями виявлено значущі відмінності за такими шкалами: високе матеріальне становище (5,3 vs 6,3), креативність (4,6 vs 5,2), активні соціальні контакти (5,7 vs 6,5), духовне задоволення (4,8 vs 5,5), збереження власної індивідуальності (6,9 vs 7,2). Усі показники значно більші в групі одинадятикласників, що пов'язано з періодом самовизначення.
6. За життєвими сферами виявлено, що старшокласники одинадцятого класу приділяють значно більшу увагу сфері професійного життя (5,3 vs 6,5) та сфері навчання і освіти (4,3 vs 5,3), що є логічним у період вибору майбутньої професії.
7. Кореляційний аналіз виявив негативний зв'язок між схильністю до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями:
 - У дев'ятикласників: з цілями ($r=-0,67^{**}$), процесом ($r=-0,64^{**}$), результатом ($r=-0,66^{**}$), локусом-Я ($r=-0,75^{**}$) та духовним задоволенням ($r=-0,64^{**}$);
 - В одинадятикласників: з локусом-Я ($r=-0,76^{**}$), сферою професійного життя ($r=-0,60^{**}$) та сферою сімейного життя ($r=-0,61^{**}$).

Це свідчить про зворотно пропорційний зв'язок: чим більша схильність до залежності від Інтернету, тим менше підлітки приділяють увагу цим життєвим сферам та ціннісним орієнтаціям.

Узагальнюючи, підкреслюємо, що результати дослідження підтверджують гіпотезу про наявність взаємозв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та системою цінностей у старшому підлітковому віці. Виявлений негативний характер цього зв'язку вказує на необхідність розробки профілактичних та корекційних програм, спрямованих на формування здорових навичок використання Інтернету та збереження гармонійного розвитку ціннісно-сислової сфери підлітків.

Перспективами подальших досліджень можуть стати: вивчення гендерних особливостей взаємозв'язку Інтернет-залежності та ціннісних орієнтацій; розробка та апробація корекційно-розвивальної програми для підлітків зі схильністю до Інтернет-адикції; дослідження динаміки ціннісних орієнтацій підлітків у процесі подолання Інтернет-залежності; вивчення ролі сім'ї у формуванні здорових навичок використання Інтернету.

Рік виконання магістерської роботи – 2025 р.

Місце виконання - Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра психології

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ СХИЛЬНІСТЮ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ	6
1.1 Особливості схильності до нтернет-залежності підлітків у зарубіжній та вітчизняній психології	6
1.2 Поняття «ціннісні орієнтації» у зарубіжній та вітчизняній психології	11
1.3 Особливості мережі Інтернет як засобу комунікації	28
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	33
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ СХИЛЬНІСТЮ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ	34
2.1 Організація дослідження	34
2.2 Результати дослідження	37
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	52
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у останні десятиліття чинить істотний вплив на формування та становлення особистості сучасного підлітка. Сучасні цифрові платформи та соціальні мережі створені так, що максимально відповідають психологічним потребам дітей і підлітків, чия нервова система ще не набрала достатньої стійкості. Підліткам віком 12–16 років притаманні природні тенденції до ескапізму, фантазування, схильності заміщати реальність бажаним та інші подібні поведінкові прояви. Використання комп'ютера та Інтернету дозволяє задовольнити ці потреби, надаючи можливість формувати альтернативні ідентичності у віртуальному середовищі.

Актуальність даного дослідження обумовлена зростаючою роллю Інтернету як основного засобу комунікації серед підлітків, причому спостерігається постійне збільшення інтересу до цифрових платформ. Віртуальні середовища об'єднують мільйони підлітків, що взаємодіють між собою, тому вивчення впливу схильності до Інтернет-залежності на формування їхніх ціннісних орієнтацій набуває особливої значущості.

Проблемі ціннісних орієнтацій у психологічній науці приділялась значна увага. У рамках класичного психоаналізу Фрейд розглядав концепцію «Супер-его» як механізм ціннісно-нормативної регуляції поведінки індивіда. Сучасні дослідження, проведені С. Д. Максименком, К. С. Костюком, П. Р. Чаматою, Т. М. Титаренко та іншими виокремлюють кілька підходів до аналізу формування ціннісних орієнтацій, що дозволяє окреслити сутність категорії цінностей та описати процес становлення ціннісних орієнтацій особистості. Дослідження М.В. Савчина, Л.М. Карамушки, Г.О. Балла та Т.В. Дуткевич розкривають особливості структури і змісту ціннісних орієнтацій. Значний внесок у вивчення ціннісних (або «сенс-життєвих» за Д. А. Леонтьєвим), орієнтацій зробили П.П. Горностай, В.В. Рибалка,

І. О. Синиця, В.О. Моляко, О.Д. Зайчук, Г.В. Балл, О.Я. Чебикін, Б. О. Федоришин та Р.Л. Соломонова. Особливості психологічного розвитку підлітків, притаманні даному віковому періоду, висвітлені в працях Л. С. Виготського, І.С. Кона, В. Мудрика, Д.І. Фельдштейна та Е. Еріксона.

Об'єкт дослідження – схильність до Інтернет-залежності.

Предмет дослідження – зв'язок схильності до Інтернет-залежності та ціннісної сфери.

Мета дослідження полягає у встановленні характеру взаємозв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями у старших підлітків. Для реалізації мети передбачено виконання **таких завдань**:

1. проаналізувати сучасні теоретичні підходи до вивчення взаємозв'язку схильності до Інтернет-залежності та ціннісних орієнтацій;
2. виявити специфіку змісту ціннісних орієнтацій у старших підлітків;
3. дослідити структуру та прояв сенс-життєвих орієнтацій у даній категорії підлітків;
4. оцінити рівень схильності до Інтернет-залежності серед старших підлітків;
5. визначити взаємозв'язок між ціннісними та сенс-життєвими орієнтаціями і ступенем схильності до Інтернет-залежності старших підлітків.

Методи дослідження:

- 1) Сенс-життєвий орієнтаційний тест Леонтьєва
- 2) Методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча;
- 3) Тест на рівень Інтернет-залежності Кімберлі Янг.

Також були використані методи математичної статистики з метою обробки результатів та подальшого розгляду: критерій U – Мана-Уїтні, критерій Фішера, кореляційний аналіз за допомогою програми SPSS-20.

Вибірка. У дослідженні взяло участь 30 підлітків. З них - 13 дівчат та 17 хлопчиків. 15 чоловік – 9 клас, віком 14-15 років, та 15 чоловік – 11 клас, віком 16-17 років. Дослідження проводилося на базі Харківської загально-освітньої

школи I-III ступенів №111 Харківської міської ради Харківської області в 9-А та 11-А класах.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ СХИЛЬНОСТІ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

1.1 Особливості схильності до Інтернет-залежності підлітків у зарубіжній та вітчизняній психології

Людина в умовах сучасного суспільного розвитку фактично не уявляє повсякденного життя без використання глобальної мережі Інтернет. Однією з найбільш суттєвих проблем є те, що молодше покоління витрачає значну частину свого часу саме на перебування в соціальних мережах. Для підліткової вікової групи такі платформи перетворилися на засіб демонстрації власної ідентичності та особистісного самовираження. Комунікація при цьому часто зводиться до обмеженого, стабільного кола контактів. Надмірна залученість до цифрового середовища може негативно впливати на формування психіки підлітка та особливості його емоційного розвитку. З часом спостерігається зниження живого спілкування з однолітками, що супроводжується замкненістю та соціальною ізоляцією. За наявності труднощів у міжособистісній взаємодії внутрішні психологічні комплекси посилюються та закріплюються. Як наслідок, виникають ускладнення процесів соціальної адаптації та пристосування до умов реального життя. Провідні дослідники у сфері психології та нейрофізіології неодноразово акцентували увагу на несприятливому впливі соціальних мереж на свідомість людини. Згідно з результатами їхніх досліджень, підлітки під час онлайн-спілкування частіше стикаються з емоційно негативними переживаннями.

У науковій літературі виокремлюють декілька факторів, що зумовлюють формування Інтернет-залежності. Перший чинник пов'язаний із впливом соціальних мереж на центри задоволення головного мозку. Підліток переживає позитивні емоції щоразу, коли отримує схвальний відгук, доброзичливий коментар до власного зображення або символічне схвалення у

вигляді «вподобання». Прагнення повторно відчутти подібні емоційні стани стимулює повернення до соціальних мереж і сприяє поступовому збільшенню часу, проведеного у віртуальному просторі.

Ще одна причина пов'язана зі специфікою сприйняття та опрацювання відомостей під час використання багатокористувацьких вебплатформ. Підліток, перебуваючи, наприклад, у межах однієї соціальної мережі, за короткий часовий інтервал отримує значний обсяг різнопланової інформації, поданої фрагментарно та невеликими порціями. Такий формат інформаційного потоку спричиняє виникнення комплексу проблем, зокрема послаблення здатності до зосередження уваги, формування інформаційної залежності, підвищення рівня психоемоційного напруження, появу стресових станів, хронічну перевтому, зниження інтелектуальної продуктивності та поступове соціальне відчуження.

У зв'язку з цим батькам доцільно приділяти підвищену увагу поведінковим особливостям власних дітей і контролювати рівень їх залученості до соціальних мереж, не допускаючи надмірного захоплення віртуальним спілкуванням [18].

Британська науковиця та письменниця Сюзан Грінфілд, яка досліджує вплив сучасних цифрових технологій на функціонування головного мозку людини, зазначає, що у покоління, яке формується під домінуючим впливом соціальних мереж, поступово знижується рівень емпатії — здатності до співпереживання, емоційного відгуку та розуміння почуттів інших людей.

Засобами мережі Інтернет надзвичайно складно сформувати навички повноцінного міжособистісного спілкування, такі як турбота про іншу людину, встановлення зорового контакту, спонтанне емоційне реагування. Крім того, у віртуальному середовищі майже відсутня можливість негайного зворотного зв'язку від співрозмовника, що ускладнює ведення справжнього діалогу. Особливості роботи людського мозку полягають у тому, що приблизно 70% інформації про іншу особу засвоюється на свідомому або підсвідомому рівні через невербальні сигнали поведінки.

Дружні зв'язки, що формуються у соціальних мережах, здебільшого мають поверхневий характер. Частина молодих користувачів, особливо діти, прагнуть штучно збільшити кількість контактів у власному профілі, доводячи їх число до кількох сотень або навіть тисяч. За таких умов реальне спілкування з усіма «друзями» є неможливим, так само як і підтримання елементарних соціальних ритуалів, наприклад привітання з днем народження. У більшості випадків ідеться про осіб, з якими відсутнє реальне знайомство. Додатково деякі підлітки створюють кілька облікових записів із різними іменами в межах однієї платформи. Подібна практика ускладнює процес формування цілісної самоідентичності дитини.

За результатами опитування, проведеного маркетинговою компанією «AWeber» серед американських школярів і студентів, близько 90% підлітків постійно перебувають у Facebook та подібних соціальних мережах, використовуючи як персональні комп'ютери, так і мобільні пристрої. Молоді користувачі заходять у соціальні мережі одразу після пробудження, залишаються онлайн дорогою на навчання, під час перебування у школі та на шляху додому. Навіть у періоди відпочинку підліткам складно припинити віртуальне спілкування. При цьому 18% респондентів зазначили, що у разі зникнення соціальних мереж вони повністю припинили б комунікацію.

Виділяються наступні позитивні і негативні аспекти впливу соціальних мереж на підлітків. Серед достоїнств соціальних мереж можна виділити:

- 1) Спілкування спростилося. В даний час великі відстані не перешкода для спілкування між людьми. Досить просто мати комп'ютер і доступ в Інтернет.

- 2) Соціальні мережі підвищують самооцінку. Спілкування в соціальних мережах здатне підвищити самооцінку людини, стверджують вчені. Дослідження, проведене вченими з Університету Корнелла (Cornell University) стало першим дослідженням, яке довело благотворний психологічний вплив соціальних мереж. Вчені прийшли до висновку, що при перегляді своєї "стіни" в соціальній мережі, у людини може значно підвищитися самооцінка.

3) Нормалізують серцевий ритм. Спілкуючись в соціальних мережах, людина розслабляється, відповідно, у неї сповільнюється серцебиття та знижується рівень стресу. До такого висновку прийшли дослідники з Технологічного Університету Массачусетсу (Massachusetts Institute of Technology) і Міланського Університету (University of Milan).

Вчені провели дослідження за участю 30 студентів і виявили, що спілкування в соціальних мережах приносило їм задоволення, внаслідок чого, в них зменшувався рівень стресу та сповільнювався ритм серцебиття.

Як це часто буває, негативних моментів завжди більше:

1) Соціальні мережі приносять нещастя. В рамках дослідження, проведеного в Університеті Мічигану, дослідники зібрали дані про користувачів Facebook і виявили вплив цієї соціальної мережі на їх настрої. За результатами було видно, що ті користувачі, які регулярно заходили в соціальні мережі, є більш нещасними і в цілому незадоволеними життям в порівнянні з тими користувачами, які відвідували той самий сайт набагато рідше.

2) Соціальні мережі розвивають страх. Соціальні мережі розвивають почуття страху через пропуск якої-небудь події. Під впливом цієї події психіка підлітків перебуває постійно.

3) Соціальні мережі відволікають. Дослідження показали, що відкриття різних вкладок досить відволікають підлітків. Замість того, щоб зосередитися на одній проблемі, мозок людини переключається з однієї проблеми на іншу.

4) Додаючи до себе в друзі незнайомих, підлітки стають потенційними жертвами обману.

5) Спілкування в соціальних мережах значно зменшує рівень грамотності підлітків. [7]

На превеликий жаль, практично, неможливо простежити, чим займаються ваші діти в мережі Інтернет, особливо, в соціальних мережах. Фахівці радять не так забороняти спілкування в Інтернеті, як доступно, відповідно до віку дитини, пояснювати можливі небезпеки і роз'яснювати

правила безпечного віртуального спілкування. А, також, вибірково контролювати соціальну активність вашої дитини в онлайн режимі.

Соціальний психолог Олег Покальчук не вбачає підстав для надмірної драматизації будь-якої форми комунікації, незалежно від способу її реалізації. На його думку, кожне покоління сприймає нові засоби передавання інформації як щось незвичне: свого часу навіть поява телебачення викликала подив і настороженість, тоді як для наступних поколінь складні тривимірні технології сприйматимуться як повсякденне явище. У цьому контексті соціальні мережі не мають виняткового або унікального характеру, тому їх не варто наділяти негативним символічним змістом. Фахівець зазначає, що приблизно два десятиліття тому подібне ставлення існувало і щодо відеотехнологій.

Водночас психолог наголошує, що у випадках, коли окремі особи надмірно занурюються у використання соціальних мереж і зазнають від цього психологічного дискомфорту, першопричина полягає не у самих технологічних засобах чи формах комунікації, а в індивідуальних особливостях користувачів. Таким чином, проблема має особистісний, а не суто технічний характер.

Зменшення потенційно небезпечного впливу соціальних мереж на підлітків є можливим за умови належної уваги з боку дорослих. Зокрема, батьки можуть виявляти зацікавленість колом спілкування своїх дітей у мережі Інтернет, звертати увагу на нові онлайн-знайомства в соціальних мережах. Важливим є виважене та коректне реагування на конфліктні або емоційно напружені ситуації, що виникають у віртуальному середовищі. Також дорослі можуть орієнтувати підлітків на використання лише тієї інформації, яка є необхідною для навчальної діяльності та підготовки до занять.

Узагальнюючи зазначене, варто підкреслити, що підлітковий вік є водночас ключовим і складним етапом формування особистості. Саме в цей період дитина особливо потребує підтримки та уваги з боку дорослих, однак на практиці така підтримка часто є недостатньою. Обмежена увага до підлітка,

який значну частину часу проводить у мережі Інтернет, підвищує ймовірність формування залежності від соціальних мереж, цифрових технологій та онлайн-середовища загалом. У цьому контексті достатнє залучення батьків до спостереження за діяльністю дитини в Інтернеті сприяє позитивній динаміці її подальшого розвитку та формуванню вміння помірковано використовувати інформаційні ресурси, отримані з мережі.

1.2 Поняття ціннісних орієнтацій у зарубіжній та вітчизняній психології

Сучасне суспільство упродовж тривалого історичного періоду характеризується стійкою наявністю конфлікту між поколіннями. Молодь сьогодення перебуває в особливо ускладнених умовах, оскільки масштабні зрушення у соціально-економічній системі супроводжуються глибокими трансформаціями ціннісної свідомості. Ті соціальні норми та орієнтири, що були визначальними для покоління «батьків», нині значною мірою втратили свою практичну значущість для покоління «дітей», що зумовлює розрив у світоглядних установках та життєвих пріоритетах [19].

Формування ціннісних орієнтацій відбувається на основі базових, ключових цінностей, співвідношення і зміст яких упродовж історичного розвитку окремої особистості та людства загалом відзначаються надзвичайною різноманітністю. Саме ціннісні орієнтації задають смислову спрямованість життєдіяльності людини. У різні історичні епохи та в різних соціальних умовах — як для індивіда, так і для певних соціальних спільнот — ці орієнтації набували відмінних форм. Вони могли зосереджувати увагу людини на духовно-трансцендентних ідеалах, на власному індивідуальному житті або на інтересах і потребах суспільства, до якого вона належить [26].

Категорія «цінність» перебуває у тісному зв'язку з поняттям «ціннісна орієнтація», яке вперше було введене в науковий обіг у межах американської соціології, зокрема в теоретичних напрацюваннях Т. Парсонса.

Ціннісна орієнтація розглядається як індивідуальне або колективне впорядкування цінностей за рівнем їх значущості, у процесі якого одні цінності набувають пріоритетного статусу порівняно з іншими. Така ієрархія безпосередньо впливає на вибір життєвих цілей, характер діяльності особистості та способи досягнення поставлених завдань.

Ціннісні орієнтації виступають одним із провідних структурних елементів свідомості особистості. У них інтегруються моральні, естетичні, правові, політичні, економічні, екологічні та світоглядні знання, уявлення й переконання, що формують цілісне бачення світу та власного місця в ньому [5].

Ціннісні орієнтації являють собою систему відносно стабільних, соціально детермінованих уявлень про матеріальні й духовні блага та ідеали, які особистість або певна соціальна група визнає найбільш значущими, необхідними й корисними. Вони охоплюють також уявлення про прийнятні та соціально схвалювані способи їх досягнення. Водночас цінності перебувають у безпосередньому взаємозв'язку з потребами людини та рівнем їх задоволення.

На думку С. Тасаєва, цінності охоплюють усі реальні або уявні об'єкти й явища, що мають істотне значення для людини, включаючи саму особистість як найвищу соціальну цінність. Саме через оцінювання, вибір і використання цих цінностей забезпечується розвиток людської особистості та поступ суспільства загалом [16].

В. А. Василенко зазначає, що цінність є проявом значущості певного явища, предмета або вчинку для життєдіяльності конкретної людини, соціальної групи чи суспільства в цілому, підкреслюючи роль цього суцього у структурі життєвих процесів [33].

Цінності виступають специфічними утвореннями свідомості, які в межах індивідуальної та суспільної свідомості функціонують як ідеали та узагальнені уявлення про бажані блага і допустимі способи їх досягнення. Вони одночасно виконують роль ідеальних критеріїв оцінювання та орієнтирів

поведінки особистості й соціуму.

Ціннісні орієнтації, у свою чергу, є складовими внутрішньої структури особистості, що формуються та закріплюються в процесі соціалізації, адаптації та накопичення життєвого досвіду. Вони забезпечують відмежування значущого від другорядного шляхом прийняття або відкидання певних цінностей, тоді як самі цінності усвідомлюються як фундамент для визначення сенсу життя, його цілей і засобів їх реалізації.

Ціннісні орієнтації виступають одним із провідних компонентів свідомості особистості, що істотно впливає на процеси сприйняття навколишньої дійсності, характер ставлення до суспільства та окремих соціальних груп, а також на уявлення людини про власне «я». Як структурний елемент особистості вони відображають внутрішню готовність індивіда до активних дій, спрямованих на задоволення актуальних потреб і досягнення визначених цілей, задаючи загальний вектор поведінки в різних сферах життєдіяльності.

Специфіка ціннісних орієнтацій полягає в їх безпосередньому та найбільш тісному зв'язку з реальною поведінкою суб'єкта. Ця категорія регулює поведінкові прояви особистості, виконуючи функцію усвідомленого механізму управління діяльністю. Ціннісні орієнтації постають як особливим чином організована, ієрархічно впорядкована система ціннісних уявлень, що відображає суб'єктивне ставлення особистості до об'єктивних умов існування. Саме вони детермінують вчинки та дії людини і знаходять своє вираження у практичній поведінці. У цьому сенсі ціннісні орієнтації слід розглядати як стрижневу, базову характеристику особистості та одну з її ключових соціальних властивостей.

У сучасній психологічній науці поняття «цінності» та «ціннісні орієнтації» не ототожнюються. Переважна більшість дослідників наголошує на тому, що цінності виступають складовими елементами системи ціннісних орієнтацій. Аналіз теоретичних підходів, присвячених проблематиці цінностей, засвідчує використання двох близьких за змістом понять —

«ціннісні орієнтації особистості» та «особистісні цінності», які в науковому дискурсі часто розглядаються як взаємопов'язані категорії [23].

Ціннісна орієнтація включає в себе три взаємопов'язані компоненти:

1. когнітивний, або смисловий, у межах якого акумулюється соціальний досвід особистості. Саме на цій основі здійснюється пізнання дійсності, у тому числі наукове осмислення навколишнього світу, що створює передумови для формування стійкого ціннісного ставлення;

2. емоційний, який передбачає переживання індивідом власного ставлення до конкретних цінностей і визначає особистісний зміст цього ставлення, надаючи цінностям суб'єктивної значущості;

3. поведінковий, що ґрунтується на результатах взаємодії когнітивного та емоційного компонентів. У процесі пізнання дійсності та її ціннісного переживання формується готовність суб'єкта до активних дій, реалізації намірів і здійснення запланованої діяльності відповідно до усвідомлених цілей і продуманих планів.

Ціннісні орієнтації формуються як результат взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників у процесі становлення та розвитку особистості, виступаючи суб'єктивним відображенням об'єктивної реальності у свідомості конкретного індивіда. За умови їх усвідомлення цінності набувають визначального значення для окреслення життєвої спрямованості людини, формування її соціальних орієнтирів та позиціонування у соціальному середовищі.

Отже, ціннісні орієнтації можна розглядати як сукупність станів, явищ і процесів навколишнього життя, що перетворюються для особистості на смислові орієнтири, визначають напрями постановки життєвих цілей і способи їх реалізації. Рівень представленості життєвих цінностей у свідомості людини зумовлюється віковими характеристиками, особливостями психічного розвитку, наявністю психологічних новоутворень та загальним рівнем особистісного становлення.

Соціальні цінності, заломлені крізь призму індивідуальної життєдіяльності, відображаються у психологічній структурі людини у вигляді особистісних цінностей. При цьому ступінь значущості конкретної цінності визначається мірою її зв'язку із задоволенням істотних особистих потреб: чим тіснішим є цей зв'язок, тим більш стійким і глибоким є її смислове наповнення для індивіда.

Ціннісні орієнтації особистості виконують низку важливих функцій:

- гармонізують і інтегрують духовний світ індивіда, визначаючи рівень його соціальної значущості та внутрішньої узгодженості;
- забезпечують цілісність, індивідуальність і неповторність особистості як суб'єкта соціальних відносин;
- регулюють поведінку та діяльність людини в суспільстві, задаючи спрямованість її дій і вчинків.

Ціннісні орієнтації функціонують як на усвідомленому, так і на підсвідомому рівнях, визначаючи вектор вольових зусиль, спрямованість уваги та інтелектуальної активності особистості [20].

Формування ціннісних орієнтацій відбувається під впливом свідомих і підсвідомих процесів у ході накопичення індивідуального життєвого досвіду. У сформованому вигляді вони постають як індивідуальна ієрархічно впорядкована система цінностей, що визначає загальну спрямованість особистості та вибірковий характер її поведінки.

Ціннісні орієнтації виявляються і розкриваються через процеси самооцінювання та оцінювання інших людей і життєвих обставин, через здатність структурувати життєві ситуації, ухвалювати рішення в умовах конфлікту та знаходити вихід із проблемних ситуацій. Вони визначають загальну лінію поведінки особистості в ситуаціях екзистенційного й морального вибору, проявляючись у вмінні встановлювати та змінювати домінанти власної життєдіяльності [22].

Формування ціннісних орієнтацій у підлітковому віці відбувається поступово та є складовою загального процесу соціалізації особистості. У ході

цього процесу соціальна інформація, норми, зразки поведінки й суспільно значущі смисли проникають в індивідуально-психологічний простір дитини та інтегруються у її внутрішній світ. Становлення системи ціннісних орієнтацій слід розглядати як важливий етап розвитку особистості, оскільки саме ця система виступає інструментом засвоєння і реалізації суспільно значущих цілей, норм і ідеалів [12].

Отже, ціннісні орієнтації насамперед пов'язані з процесом свідомого вибору або відкидання певних життєвих смислів, а також із готовністю чи неготовністю особистості діяти відповідно до них. Вони визначають загальний напрям інтересів і прагнень людини, формують ієрархію індивідуальних пріоритетів у різних сферах життєдіяльності, вибудовують цільову та мотиваційну програму поведінки, окреслюють рівень домагань і ступінь рішучості у реалізації власної життєвої стратегії.

Механізм формування ціннісної орієнтації реалізується у певній послідовності: потреба — інтерес — установка — ціннісна орієнтація. Потреба виступає вихідною передумовою активності, інтерес — її усвідомленою формою. Установка розглядається як схильність до певного оцінювання соціальних явищ, що ґрунтується на набутих у процесі соціального досвіду уявленнях та готовності діяти відповідно до сформованої оцінки. Ціннісна орієнтація в цьому контексті постає як узагальнена спрямованість свідомості й внутрішнє регулятивне начало особистості.

У зв'язку з цим ціннісні орієнтації становлять гнучку систему, в основі якої закладено можливість вільного вибору та врахування індивідуальних інтересів і потреб особистості. Вони забезпечують включення суспільних цінностей у механізми діяльності й поведінки людини. Саме через ціннісні орієнтації реалізується вибірковий характер людської поведінки, а також формується уявлення індивіда про сенс власного життя.

На основі ціннісних орієнтацій формуються переконання особистості, які, об'єднуючись у цілісну систему, складають фундамент її духовної культури. Тому ціннісні орієнтації можна розглядати як відображення

сутності конкретної людини як соціального суб'єкта. У них знаходять свій вияв процеси самоствердження та самореалізації особистості [17].

Низка науковців наголошує, що провідною функцією ціннісних орієнтацій є регуляція поведінки людини. У процесі формування власної системи ціннісних орієнтацій особистість активно включається в мережу суспільних відносин, при цьому саме ціннісні орієнтації зумовлюють тип поведінки та характер діяльності індивіда [6].

Ціннісні орієнтації визначають як цілі діяльності, так і засоби їх досягнення: від змісту системи ціннісних орієнтацій залежить спосіб сприйняття людиною конкретної ситуації, характер поставлених перед собою завдань і вибір моделей дії. Таким чином, ціннісні орієнтації постають як динамічна, ієрархічно організована система цінностей, що перебуває у постійному розвитку та відображає результати взаємодії особистості з соціальним середовищем і суспільством загалом.

Характерною рисою підліткового вікового етапу є становлення специфічного різновиду молодіжної субкультури, формування якої відбувається під впливом базових механізмів культурної трансформації та оновлення ціннісно-нормативних моделей. У цей період відбувається активне переосмислення соціальних норм і цінностей, що зумовлює появу нових форм поведінки, комунікації та самоідентифікації, притаманних саме підлітковому середовищу.

Психолог Б. Бітінас, аналізуючи механізми становлення ціннісних орієнтацій, акцентує увагу на значенні вільного виховання, стійких соціальних установок і переконань. У межах його підходу інтеріоризація розглядається як процес трансформації соціальних ідей, що виступають узагальненим досвідом людства, у внутрішні регулятори поведінки, які стимулюють позитивні вчинки та обмежують прояви негативної поведінки.

Отже, інтеріоризація трактується не лише як засвоєння соціальних норм і правил, а і як перетворення цих ідей на домінуючі смисли, що виконують регулятивну функцію в житті особистості. Соціальні ідеї вважаються

інтеріорізованими тоді, коли вони не просто усвідомлюються людиною, а стають складовою її внутрішнього світу та визначають спрямованість поведінки.

Таким чином, процес формування ціннісних орієнтацій можна охарактеризувати як перехід об'єктивно існуючих суспільних цінностей у площину суб'єктивних, особистісно значущих смислів, що набувають індивідуального змісту та стають внутрішніми орієнтирами життєдіяльності.

Для оцінювання ефективності процесу формування ціннісних орієнтацій М. М. Ушакова виокремлює такі критерії:

1. Знання цінностей. Результатом цього рівня є сформоване вміння вибудовувати власні ціннісні орієнтації. Поняття цінності вважається засвоєним за умови, що підліток повною мірою опанував його зміст і обсяг, усвідомив зв'язки та взаємозалежності з іншими поняттями, а також здатний застосовувати ці знання під час розв'язання практичних життєвих завдань.

2. Диференціація цінностей, яка проявляється у здатності підлітків здійснювати усвідомлений ціннісний вибір між альтернативними життєвими орієнтирами.

3. Дієвість ціннісних орієнтацій, що виявляється у реальній поведінці та практичній діяльності особистості [6].

Сформовані та розвинені ціннісні орієнтації виступають ознакою особистісної зрілості та показником рівня соціалізованості індивіда. Стабільна й внутрішньо узгоджена система ціннісних орієнтацій зумовлює розвиток таких якостей, як цілісність особистості, надійність, послідовність, вірність обраним принципам і ідеалам, а також активна життєва позиція. Наявність суперечностей у структурі ціннісних орієнтацій, навпаки, спричиняє непослідовність і нестійкість поведінки. Недостатній рівень сформованості ціннісних орієнтацій розглядається як прояв інфантилізму, що особливо виразно простежується серед представників молодого покоління [8].

Сьогодні сучасне суспільство переживає глибоку духовну кризу, яка проявляється передусім у відсутності чітко окреслених ціннісних орієнтирів

та відображається на моральній свідомості молодого покоління. Плюралістичний підхід, що домінує у загальнокультурному та сучасному філософському дискурсі, акцентує увагу на прагматичних, гедоністичних і економічних цінностях — матеріальному комфорту, грошах, розвагах, демонстративній «крутизні» — що чинить потенційно небезпечний вплив на процес становлення особистості підлітків і юнацтва.

Підлітковий вік є особливо чутливим періодом формування моральних переконань, ціннісних пріоритетів та орієнтирів, що визначають напрямок розвитку особистості, її взаємини з оточуючими та здатність до моральної поведінки. Недостатньо сформовані моральні установки щодо інших людей часто провокують внутрішньоособистісний конфлікт, який проявляється у невротичності, дисгармонії особистості та підвищеній дезадаптованості у соціальному середовищі.

У свою чергу, неприйняття підлітка однолітками штовхає його до пошуку визнання в референтних групах із низьким рівнем соціальної та культурної відповідальності, де превалюють девіантні або кримінальні форми поведінки. Цей процес можна порівняти з ідеєю євангельської притчі про морально-духовні якості людини: «кому багато дано — тому ще дасться, а кому мало — то й забереться». Сутність цього положення полягає в тому, що засвоєння морально-духовних цінностей можливе лише для тієї особистості, яка «відчуває їх смак» — тобто переконана у позитивній значущості любові, краси, мудрості та терпіння, а також у негативності егоїзму, нестриманості та похитливості [15].

Руйнування традиційної системи цінностей без своєчасної заміни її новими механізмами формування моральних орієнтирів породжує цілу низку соціальних проблем: кризу моральності, підвищену соціальну нестабільність, знецінення людського життя та інші негативні явища, що загрожують сталому розвитку суспільства загалом.

Л. Орбан-Лембрик трактує ціннісні орієнтації як системну спрямованість інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих

цінностей; вони проявляються у схильності надавати пріоритет одним цінностям і відкидати інші, а також у здатності диференціювати об'єкти та явища за їхньою особистісною значущістю [2].

Згідно з дослідженнями Д. Леонтьєва, М. Рокіча, М. Тейлора, В. Тугарінова та Д. Холстеда, категорія «цінність» є багатозначною і багаторівневою. Вона визначається як належне та бажане, у протиставленні до реального та фактичного, і належить до психічних утворень, джерелом яких виступають інтереси, потреби, почуття та ставлення індивіда [3].

У соціальній психології цінність розглядається як феномен, що має значиму вагу для особистості, відповідає її актуальним потребам та ідеалам і водночас опосередкована культурою, виконуючи роль еталону належного способу задоволення потреб [2]. Ціннісні орієнтації при цьому відображають як позитивну, так і негативну значущість об'єктів та явищ соціальної дійсності для конкретної особистості [7].

При аналізі цінностей виділяють загальнолюдські, моральні, гуманістичні та інші їх різновиди. Необхідно враховувати, що ціннісні пріоритети людини змінюються протягом життя: наприклад, у підлітковому віці особлива цінність надається перспективам успішного майбутнього та особистим стосункам із ровесниками. Серед узагальнених людських цінностей виділяють такі, як благополуччя, здоров'я, комфорт, пізнання, громадянські свободи, творчість, праця та інші [1].

Концепція виховання гуманістичних цінностей у школярів визначає базові гуманістичні цінності як ключові компоненти індивідуальної культури особистості, що характеризують її рівень вихованості, здатність до моральних дій, доброзичливість, відповідальність і совість. До гуманістичних цінностей також належать самоповага, повага до інших, чуйність, співпереживання, бережливість, справедливість, довіра, великодушність, простота, уважність, доброзичливість, скромність, співчуття, делікатність, милосердя, чесність, вимогливість, тактовність, принциповість, людяність, працелюбність, почуття власної гідності, самокритичність тощо [1].

У підсумку, ціннісні орієнтації визначають не лише індивідуальні пріоритети, а й соціальну та моральну зрілість особистості, формуючи її здатність усвідомлено обирати об'єкти та явища за їхньою значущістю, а також здійснювати власні дії відповідно до внутрішньо усвідомлених смислів та етичних принципів.

Основними моральними цінностями, на думку Н. П. Капустіна, є чесність, справедливість та людяність, які виступають фундаментальними орієнтирами у взаєминах людини зі світом. Ці цінності визначають характер ставлення індивіда до різних сфер життя, включаючи ставлення до праці, суспільства, прекрасного, природи та до самого себе [6].

Отже, цінності та ціннісні орієнтації виступають особливо значущими регуляторами життєдіяльності та поведінки людини, виконуючи подвійні функції. З одного боку, вони формують когнітивну структуру особистості, впливаючи на спосіб мислення та сприйняття світу; з іншого боку, вони є компонентами мотиваційно-потребової сфери, оскільки система цінностей має двоїстий характер, що обумовлюється одночасним впливом індивідуального досвіду та соціальних умов.

У психології особистості проблема цінностей і ціннісних орієнтацій розглядається переважно у контексті соціалізації індивіда, процес якої визначається комплексом зовнішніх соціальних чинників та внутрішніх особистісних особливостей. Під час соціалізації людина не лише засвоює соціальний досвід, але й трансформує його у власні цінності, установки та орієнтири поведінки. Формування системи життєвих цінностей та розвитку особистості значною мірою залежить від очікувань сім'ї та суспільства, які задають модель ідеалів, пропонують систему цінностей та визначають завдання для кожного вікового етапу.

Протягом тривалої історії існування людського суспільства вироблені загальнолюдські цінності та норми моральної поведінки, які зберегли своє значення до сьогодні. У будь-якій культурі завжди високо цінувалися такі якості, як доброта, вірність, чесність, взаємодопомога, а водночас відкидалися

прояви цинізму, обману, жадібності, марнославства та злочинності. Ця система цінностей не лише формує моральні орієнтири, але й слугує внутрішнім регулятором поведінки, спрямовуючи особистість на соціально прийнятні та етичні дії.

У сучасному суспільстві основними загальнолюдськими цінностями виступають сім'я, здоров'я, освіта та праця, які утворюють фундамент морального й соціального життя людини. Ці цінності тісно переплітаються з особистими пріоритетами індивіда, що умовно можна розділити на матеріальні та духовні (моральні). Реалізація усіх цих цінностей є необхідною для самоствердження, набуття соціального визнання та усвідомлення власної значущості. Кожна особистість надає перевагу певним цінностям, і за її вибором можна судити про багатство внутрішнього світу, широту інтересів та індивідуальні особливості її духовного розвитку.

Протягом усього життя людина поступово формує власний світогляд, спосіб життя, ціннісні орієнтири та моральні принципи. Значну роль у цьому процесі відіграє соціальне оточення — сім'я, друзі, а також культурні, національні, релігійні та соціальні традиції, які впливають на становлення особистості. Особливо важливим етапом формування власної системи цінностей є підлітковий вік, коли відбувається поступове входження у доросле життя, і коли життєві пріоритети набувають конкретного сенсу та практичного значення.

Для підлітка цінності сприймаються насамперед у конкретному, особистісному втіленні. Часто ця закономірність проявляється настільки, що цінність, яку він усвідомлює як значущу, ототожнюється з реальною людиною, у якій він бачить її втілення. Віра підлітка в ідеал часто є безпосередньо вірою в конкретну особу — члена сім'ї, учителя або ровесника. Якщо ця людина не виправдовує очікувань, сформований ідеальний світ підлітка може зазнати серйозної кризи. Тому в цей складний період життя надзвичайно важливим є оточення підлітка та характер його взаємин із дорослими і ровесниками. На жаль, реальна поведінка дорослих часто не

відповідає тій навчальній та виховній позиції, яку вони формально демонструють у спілкуванні з підлітками, що може спричиняти конфлікти та внутрішнє напруження в юнацькому середовищі.

Найближче соціальне оточення дитини – це передусім батьки та інші члени сім'ї, а пізніше вихователі дитячого садка, шкільні вчителі, іноді друзі родини або духовні наставники – безпосередньо впливає на формування психіки та світогляду дитини. Важливо відзначити, що з віком коло соціального впливу значно розширюється: наприкінці дошкільного періоду на розвиток дитини починають впливати однолітки, а в підлітковому та старшому шкільному віці значущу роль можуть відігравати різні соціальні групи, зокрема через мас-медіа, участь у громадських заходах, релігійні проповіді та інші форми соціальної взаємодії.

Підліток у віці 12–15 років здебільшого пізнає навколишній світ через власні переживання та емоційний досвід. Старшокласник (16–18 років), навпаки, у процесі пізнання дійсності повертається до самоусвідомлення і ставить собі глибокі світоглядні питання, наприклад: «Яке моє місце в цьому світі?». У цьому віці він прагне отримати чіткі, однозначні відповіді, демонструє категоричність у поглядах та недостатню гнучкість, що є характерною рисою юнацького максималізму.

Формування власної системи цінностей починається ще в ранньому дитинстві. Саме тому величезне значення має середовище, в якому виховується дитина: сім'я закладає фундаментальні моральні та духовні орієнтири, що впливають на подальший розвиток підлітка, юнака і майбутньої дорослої особистості.

Ціннісні орієнтації підлітка, його сприйняття соціальних проблем, моральні оцінки подій і дій оточуючих у першу чергу визначаються сімейними впливами. Якщо щасливі моменти в родині асоціюються лише з матеріальними благами та їх накопиченням, дитині важко буде відчувати щастя в майбутньому. Безмежні матеріальні потреби та неможливість їх повного задоволення можуть призвести до глибокого розчарування та

психологічних проблем.

Навпаки, якщо в сім'ї переважають духовні цінності, такі як взаємопідтримка, доброта, чесність, радість спільного спілкування та прагнення віддавати, а не лише брати, дитина з більшою ймовірністю виростає соціально та емоційно гармонійною особистістю. Звичка отримувати задоволення від спілкування з природою, музикою, мистецтвом і літературними творами, сформована в дитинстві, дозволяє підліткам і юнакам у майбутньому протистояти життєвим труднощам, приймати зважені рішення та зберігати внутрішню стійкість навіть у найскладніших життєвих ситуаціях.

Найважливішим для підлітка є відчуття, що його цінують і приймають батьки, визнають його позитивні риси та не зосереджуються лише на недоліках. Таке відчуття забезпечує внутрішнє відчуття безпеки під час переходу до підліткового віку, коли характерні прояви некерованої поведінки та прагнення до автономії.

Для звернення підлітка за допомогою або порадою до батьків чи педагогів у складних життєвих ситуаціях важливим є розуміння дорослими того, що дитина вже сприймає себе як особистість і її власні труднощі, що дорослим можуть здаватися незначними, переживаються нею інтенсивно та емоційно. Позиція дорослих у таких ситуаціях визначає можливість встановлення довіри та подальшої взаємодії з дитиною.

Наприклад, у теплий святковий день молода мати вела за руку п'ятирічного хлопчика, який їв морозиво. Дитина, намагаючись поспішати, оступилася, впала і забруднила свій святковий одяг. Реакція матері в цей момент визначила подальший характер взаємин із сином. Мати шльопнула дитину, викинула морозиво та сказала: «Ти завжди такий розкутий! Більше морозиво не отримаєш!», після чого продовжила рух. Внаслідок цього хлопчик став блідим і перестав плакати, а довіра до матері була серйозно підірвана.

Для багатьох дорослих описана ситуація може здаватися незначною. Проте оцінювати її варто лише з урахуванням дитячого сприйняття, адже саме

воно визначає подальший характер взаємин у сім'ї. Надалі батьки можуть дивуватися, чому підростаючий син уникає перебування вдома, приховує результати навчання та не ділиться власними труднощами. Такі поведінкові прояви формуються внаслідок раннього досвіду: ще в дитинстві дитина усвідомила, що прояв емоцій або помилка може викликати гнів батьків і тим самим позбавити її відчуття підтримки та прийняття. Незважаючи на те, що сам епізод із часом може забутись, емоційне переживання та реакція матері залишаються в пам'яті дитини назавжди.

Якби реакція матері була іншою — спокійною, терплячою, з розумінням і підкріплена підтримкою, дитині пояснили б, що подія не має критичного значення, що забруднений одяг можна випрати, а морозиво можна отримати знову — у такому випадку у дитини сформувалося б відчуття безпеки та довіри. Ця впевненість у тому, що дорослі не перестануть підтримувати її, навіть якщо вона зробить помилку, створює основу для довірливих і відкритих взаємин між дитиною та батьками.

Дослідження, проведені нещодавно у країнах Західної Європи, показали, що значна частина чоловіків, які зверталися за послугами комерційних сексуальних посередників, виховувалася в родинях, де вони були свідками грубого або навіть жорстокого поводження батька з матір'ю. У подальшому такі чоловіки демонстрували складнощі у формуванні інтимних стосунків з жінками, до яких відчували глибоку повагу та емоційне піднесення. Ці дані підкреслюють, що для розвитку здорових міжособистісних взаємин дорослій людині слід ретельно контролювати власну поведінку, демонструвати ті моральні та життєві цінності, які вони прагнуть передати дитині.

Ніякі матеріальні подарунки чи прояви уваги не можуть замінити безпосередню присутність батька чи матері поруч із дитиною, коли вони можуть забезпечити їй щире спілкування та емоційний контакт. Саме такі моменти, коли дорослі надають дитині турботу, підтримку, тепло та увагу, мають вирішальне значення для формування позитивної самооцінки, стійких емоційних моделей та майбутніх соціальних взаємодій у житті дитини.

Надзвичайно важливо, щоб дитина усвідомлювала власну унікальність та значущість як особистості для своїх батьків та близьких людей, що її оточують. Формування високої самооцінки у підлітка створює передумови для його здатності робити усвідомлений вибір та відмовлятися від дій у тих ситуаціях, коли це необхідно, особливо в період статевого дозрівання, коли прийняття рішень у сфері сексуальної поведінки стає критично важливим.

Важливою складовою життя людини є самоконтроль та самодисципліна. Не слід сприймати самоконтроль як обмеження волі; навпаки, це інструмент, що дозволяє людині здійснювати вибір свідомо та відповідально. Протягом усього життя людина стикається з необхідністю ухвалювати численні рішення, що стосуються освіти, дружніх та сімейних стосунків, особистого розвитку. Процес навчання ухваленню рішень починається ще в ранньому дитинстві, а у підлітковому віці дитина прагне самостійно вирішувати власні завдання. Однак через обмежений досвід підлітки часто зазнають невдач або роблять помилки, наслідки яких складно виправити.

Підлітки схильні зосереджувати увагу переважно на негайних наслідках своїх рішень, тоді як дорослі більше акцентують увагу на довгострокових результатах. На початкових етапах, коли більшість рішень зачіпає лише самого підлітка і не впливає на оточуючих, йому легше аналізувати ситуації та справлятися з труднощами. Поступово підліток набуває здатності оцінювати обставини, приймати рішення, враховувати наслідки, усвідомлювати власну відповідальність перед собою та іншими людьми, а також оцінювати власні вчинки для самовиховання, що формує навички адекватного реагування у складних ситуаціях.

Ухвалення рішень безпосередньо пов'язане з поняттям відповідальності. Підлітки прагнуть свободи, проте ще не завжди усвідомлюють, що справжня свобода нерозривно пов'язана з відповідальністю за свої вчинки. Свобода не полягає в необмеженому виконанні будь-яких бажань, що радше відповідає вседозволеності чи анархії. Справжня свобода проявляється тоді, коли людина здатна оцінювати наслідки власних дій, розуміти їхній вплив на інших і діяти

відповідально.

Іноді непорозуміння в сім'ї виникає через прагнення підлітка зайняти «зручну» позицію: «У питаннях свободи я дорослий, у питаннях відповідальності – ще маленький». Однак рівноправність у відносинах передбачає поєднання відповідальності та самостійності. Самостійність, у свою чергу, включає здатність підлітка самостійно ухвалювати рішення та реалізовувати їх у практичній діяльності, брати на себе відповідальність за свої вчинки, регулювати власну поведінку та емоційні реакції, а також аргументовано відстоювати власну думку.

Самостійність та відповідальність формуються у людини з раннього дитинства і щодня піддаються перевірці через порівняння власних дій з поведінкою оточуючих: батьків, вихователів дитячого садка, педагогів, друзів та однолітків. Дорослість у цьому сенсі визначається не хронологічним віком, а здатністю діяти самостійно, приймати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за свої вчинки. Справжня сила людини проявляється у здатності діяти цілеспрямовано, долати труднощі, вирішувати проблеми, а також досягати поставлених цілей. Життя неможливе без боротьби, втрат, компромісів та випробувань, і одне з ключових завдань дорослих полягає в тому, щоб підтримувати підлітка у формуванні внутрішнього світу, життєвих цінностей, умінь ухвалювати правильні рішення у складних ситуаціях та відповідально реалізовувати власні дії.

Вивчення моделей людської поведінки демонструє, що, здійснюючи будь-який вчинок, індивід підсвідомо оцінює його значущість і можливі наслідки для себе. Додатково, для нього важлива оцінка цього вчинку близьких людей, чиї схвалення та підтримка є необхідними, і кого він не хотів би засмучувати. Таким чином, оцінка власних дій у контексті соціального оточення стає важливим чинником розвитку підлітка.

З огляду на це стає очевидним, наскільки критичною є взаємодія підлітка з людьми високого морального та культурного рівня. Підліток, що зростає в середовищі з нестійкими моральними та духовними цінностями, значно

ускладнює для себе процес формування об'єктивних оцінок власної поведінки, що впливає на його життєві пріоритети та прийняття рішень.

Ціннісні орієнтації відіграють ключову роль у розвитку кожної особистості. У підлітковому віці вони активно формуються та поступово набувають визначального значення для поведінки і світогляду дитини. Саме тому є важливим розуміти чинники, що впливають на цей процес, а також особливості їх формування. На наш погляд, одним із таких впливів можуть бути соціальні мережі, які активно впливають на ціннісні орієнтації та моральні оцінки підлітка. З огляду на це, доцільно розглянути поняття «соціальні мережі» та їх характерні особливості.

1.3 Особливості мережі Інтернет як засобу комунікації

Мережа Інтернет функціонує як комплексний засіб комунікації, реалізований через соціальні мережі, які являють собою багатокористувацькі інтерактивні веб-платформи, зміст яких продукується безпосередньо їхніми учасниками. Соціальні мережі формують специфічне соціальне середовище, яке забезпечує організовану взаємодію та комунікацію між індивідами або групами, об'єднаними спільними інтересами, при цьому молодь в Україні належить до найбільш активних користувачів таких ресурсів [21].

Поняття «соціальна мережа» виникло у 1954 році, і первісно не було асоційоване з цифровими технологіями або Інтернетом. Дослідження цього феномена розпочалися ще у 1930-х роках. Джеймс Барнс визначив соціальну мережу як структуровану систему, що складається з вузлів — соціальних об'єктів, до яких належать індивіди або організації — та зв'язків між ними, що відображають соціальні взаємодії та взаємовідносини.

Протягом наступних десятиліть наукова концепція поступово інтегрувалася у дослідницький дискурс, спочатку в розвинених капіталістичних країнах, а пізніше — і в Східній Європі. Інформаційна революція та розвиток цифрових комунікацій призвели до значного зростання

функціональної складності та поширення соціальних мереж у глобальному масштабі, що дозволило перетворити їх на ключовий інструмент соціальної взаємодії.

В контексті історії цифрових технологій першою соціальною мережею, яка використовувала комп'ютерні засоби для організації комунікацій, стала електронна пошта, впроваджена у 1971 році в рамках військової мережі ARPANet. У 1988 році фінський студент Яркко Ойкарінен розробив технологію IRC (Internet Relay Chat), що забезпечувала можливість миттєвого обміну повідомленнями в режимі реального часу, закладаючи основу подальшого розвитку інтерактивних онлайн-соціальних платформ.

Знаковим етапом у розвитку цифрових комунікацій став винахід Інтернету, який став доступним для публічного користування в 1991 році завдяки британському науковцю Тіму Бернерс-Лі. Це створило нову платформу для глобальної взаємодії, яка надалі сформувала основу для появи соціальних мереж у сучасному розумінні.

У 1995 році Ренді Конрад започаткував Classmates.com — першу соціальну мережу, що функціонувала на принципах взаємодії користувачів у цифровому середовищі. Концепція виявилася надзвичайно затребуваною, що зумовило швидке розширення спектра соціальних мереж в Інтернеті. На сьогодні ця мережа зберігає актуальність і налічує понад 50 мільйонів зареєстрованих користувачів.

У 2004 році з'являється Facebook, який протягом кількох років стає глобальною лідируючою платформою для соціальної взаємодії. Механізми комунікації в ній, хоча й модифіковані, продовжують основні принципи цифрового соціального обміну, проте їх інтеграція у ширший інформаційний контекст спричинила справжню революцію у сфері онлайн-спілкування. До середини 2011 року кількість активних користувачів перевищила 700 мільйонів. Вересень 2005 року став датою появи нового ідеологічного концепту в цифровій екосистемі: Тім О'Рейлі у статті «What Is Web 2.0» впровадив термін «Веб 2.0», що охоплює сучасні принципи функціонування

Інтернету. Важливою складовою цієї концепції стали соціальні мережі, які почали розглядатися як центральний інструмент організації комунікації та обміну інформацією. У 2008 році з'являється проєкт Groupon — сервіс колективних знижок, який поєднує елементи соціальних мереж та комерційної діяльності. З одного боку, платформа використовує соціальні зв'язки для залучення друзів і отримання загальної знижки, а з іншого — обмежує взаємодію лише функціями бізнесу. Така інтеграція онлайн-спілкування та комерційних процесів відкрила новий рівень розвитку соціальних мереж, поєднуючи цифровий і фізичний простір взаємодії.

У сучасному Інтернеті функціонує безліч різноманітних соціальних мереж. Для систематизації їх можна класифікувати, що дозволяє виділити нові типи платформ, які з'явилися після 2008 року, відображаючи еволюційні тенденції та диференціацію цифрових комунікацій.

Класифікація соціальних мереж за типом[18]:

1. Особисте спілкування (Classmates.com)	2. Покупки (Groupon)
3. Ділове спілкування (LinkedIn)	4. Блогінг (Tumblr)
5. Віртуальні світи (Second Life)	6. Новини (Reddit)
7. Відео (YouTube)	8. Геолокація (Foursquare)
9. Аудіо (Last.fm)	10. Закладки (Delicious)
11. Фото (Flickr)	12. Розваги (MySpace)
13. Питання-відповідь (Answers.com)	14. Тематичні (Slashdot)

За доступністю соціальні мережі класифікуються як: відкриті (Facebook), закриті (PlayboyU), змішані (LinkedIn).

Класифікація соціальних мереж за типом контенту та функціональним призначенням охоплює різноманітні платформи з відмінними інформаційними ресурсами, кожна з яких займає певну нішу у віртуальному середовищі. Аналіз цієї класифікації свідчить, що сьогодні майже всі основні тематичні напрями представлені в Інтернеті, а активний розвиток спостерігається головним чином у спеціалізованих нішах, де формуються

тематичні спільноти, що концентрують увагу на вузькоспеціалізованому контенті та взаємодії користувачів.

Другий критерій класифікації визначає ступінь відкритості соціальних мереж для зовнішньої аудиторії. Переважна більшість платформ є відкритими, що забезпечує широку комунікацію користувачів, хоча водночас створює певні ризики щодо конфіденційності даних. Закриті мережі функціонують у межах обмеженого кола учасників відповідно до специфічних бізнес-моделей. Гібридні платформи характеризуються нижчою ефективністю через поєднання обмеженого доступу та прагнення до високої популярності, що часто знижує активність користувачів.

Третя градація класифікації базується на географічному охопленні користувачів. Спершу виникли глобальні платформи, що розмивали фізичні межі та забезпечували міжнародну взаємодію. Пізніше сформувалися регіональні мережі, які частково наслідували структури глобальних лідерів, проте враховували місцеві культурні особливості та специфіку користувацької аудиторії. Сучасні тенденції демонструють появу платформ навіть на рівні окремих міст або корпоративних груп, орієнтованих на професійні та організаційні інтереси.

Соціальні мережі перетворилися на потужний інструмент масової комунікації, що забезпечує надшвидкий обмін інформацією між користувачами. Сучасні платформи дозволяють миттєво поширювати новини, ділитися фотографіями, відео та вітальними повідомленнями, здійснюючи лише кілька маніпуляцій за допомогою комп'ютерної миші або сенсорного пристрою. Такий рівень оперативності й доступності інформації демонструє істотний прогрес у сфері комунікацій завдяки новітнім цифровим медіа.

Аналіз існуючих досліджень[25] свідчить, що з кожним роком зростає кількість користувачів соціальних мереж незалежно від віку, що пояснюється низкою ключових факторів. По-перше, соціальні платформи надають можливість зберігати анонімність, створювати віртуальні образи або навіть вигаданих персонажів, що дозволяє користувачеві реалізувати альтернативну

ідентичність. По-друге, вони забезпечують широкі можливості для вираження власної думки, обміну досвідом та пошуку однодумців у різних тематичних групах, що сприяє підвищенню соціальної значущості користувача та підтримці самооцінки, а також частково компенсує дефіцит реального соціального спілкування.

По-третє, соціальні мережі відкривають перспективу встановлення нових контактів і знайомств, включно з потенційним перенесенням взаємодії з віртуального простору в реальний світ. По-четверте, вони дозволяють відновити контакти з давніми знайомими та друзями, з якими взаємодія раніше була втрачена, але які залишилися важливими у пам'яті користувача.

Водночас необхідно враховувати і негативний вплив соціальних мереж на особистість. Особливої уваги заслуговує феномен інтернет-залежності, коли користувач не може обходитися без цифрового середовища, а реальне життя втрачає для нього привабливість. У такому випадку спілкування у віртуальному середовищі стає основним джерелом соціальної підтримки, дозволяючи включитися у віртуальні спільноти, що задовольняють потребу в міжособистісному контакті та забезпечують відчуття безпеки й захищеності.

Можливості соціальних мереж, хоча й залишаються недостатньо вивченими, вже нині дозволяють констатувати їхній значний вплив на формування свідомості молоді, визначення мотивацій її поведінкових стратегій, встановлення ціннісних орієнтацій, а також на стилі життя, вибір цілей і способів їх реалізації, що безпосередньо супроводжує процес соціалізації.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Особливо вагомим регулятором життєдіяльності та поведінки індивіда виступають сенс-життєві цінності та ціннісні орієнтації. Вони виконують подвійну функцію: слугують складовими когнітивної структури особистості, одночасно інтегруючись у її мотиваційно-потребову сферу. У психології особистості питання цінностей та ціннісних орієнтацій розглядається у контексті процесу соціалізації, що визначається як зовнішніми соціальними, так і внутрішніми особистісними чинниками. Ціннісні орієнтації відіграють критично важливу роль у формуванні особистості; у підлітковому віці вони активно формуються та поступово набувають суттєвої значущості. Процес їх становлення визначається впливом багатьох факторів, серед яких важливе місце займає використання Інтернету як засобу комунікації.

Інтернет у ролі комунікаційного інструменту реалізується передусім через соціальні мережі. Соціальна мережа визначається як інтерактивний багатокористувацький веб-ресурс, зміст якого формується безпосередньо самими учасниками. Це специфічне соціальне середовище, яке забезпечує взаємодію групи осіб, об'єднаних спільними інтересами. Соціальні мережі еволюціонували у потужний інструмент масової комунікації. Хоча потенціал соціальних мереж ще не вивчений повністю, наявні дослідження вже дозволяють стверджувати про їхній винятковий вплив на формування свідомості молоді, визначення мотивів поведінки, конструювання ціннісних орієнтацій, стилю життя, а також вибору цілей та стратегій їх реалізації, що супроводжує процес соціалізації.

Період підліткового віку є особливо важливим і одночасно складним етапом становлення особистості. У цей час поступово набувають значущості цінності, що робить їх формування надзвичайно чутливим до зовнішніх і внутрішніх впливів. З огляду на це, Інтернет-залежність можна розглядати як фактор, що прямо або опосередковано взаємодіє з ціннісними орієнтаціями, впливаючи на їх розвиток та специфіку прояву у поведінці підлітків.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЮ ТА ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

2.1 Організація дослідження

Здійснено дослідження, спрямоване на комплексну оцінку впливу схильності до Інтернет-залежності на структуру, пріоритети та особливості ціннісних орієнтацій старших підлітків у контексті їхньої психологічної та соціальної адаптації до сучасного інформаційного середовища.

Об'єктом дослідження визначено схильність до Інтернет-залежності як психоемоційне та поведінкове явище, що проявляється надмірним залученням до використання цифрових ресурсів, що, у свою чергу, здатне модифікувати когнітивні та мотиваційні аспекти особистості. Предметом дослідження є ця ж схильність як фактор психологічного впливу на зміст, структуру, пріоритетність та внутрішню організацію ціннісних орієнтацій старших підлітків. Мета дослідження полягає у виявленні закономірностей взаємозв'язку між ціннісними та сенс-життєвими орієнтаціями респондентів та рівнем їхньої схильності до Інтернет-залежності. При цьому вихідною гіпотезою є припущення про існування статистично значущого кореляційного зв'язку між проявами Інтернет-залежності та модифікацією ціннісної структури особистості старшого підлітка, що дозволяє говорити про системний вплив цифрового середовища на психіку.

Для досягнення зазначеної мети застосовувалися методи, що забезпечують багаторівневу та комплексну оцінку психолого-поведінкових характеристик респондентів:

1. Методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча, яка дозволяє встановити пріоритети ціннісних установок, їхні структурні взаємозв'язки та домінуючі цінності;

2. Сенс-життєвий орієнтаційний тест Л.І. Леонтьєва, призначений для визначення базових сенс-життєвих стратегій, життєвих установок і пріоритетів особистості;

3. Тест на рівень Інтернет-залежності К. Янг, що забезпечує кількісну оцінку схильності до формування поведінкової адикції в цифровому середовищі;

4. Методи математичної статистики, включно з критерієм U Манна–Уїтні, критерієм Фішера та кореляційним аналізом із використанням програмного забезпечення SPSS 20, що дозволяють здійснити статистично обґрунтовану інтерпретацію отриманих даних та визначити значущість виявлених закономірностей.

Дослідження охопило 30 підлітків, із яких 13 становили дівчата, а 17 — хлопці. Група 1 включала 15 осіб 9-го класу віком 14–15 років, тоді як група 2 складалася з 15 осіб 11-го класу віком 16–17 років, що дозволило порівняти вікові особливості проявів ціннісних орієнтацій та Інтернет-залежності.

Для діагностики ступеня схильності до Інтернет-залежності застосовано тест К. Янг на Інтернет-адикцію (додаток А), який є широко визнаним інструментом для кількісної оцінки ризику формування адиктивної поведінки в цифровому середовищі. Інструмент включає 20 основних питань, 20 додаткових питань та 14 запитань, що стосуються особистісних характеристик респондента, забезпечуючи всебічну оцінку психоемоційного стану та рівня схильності до адиктивних проявів у використанні Інтернет-ресурсів.

Для дослідження психологічних установок та сенс-життєвих орієнтацій підлітків застосовувалася методика «Сенс-життєві орієнтації» (СЖО), адаптована Д.О. Леонтьєвим (додаток Б). Інструмент включає шкали, що дозволяють оцінити різні аспекти життєвої спрямованості респондента: цілі, процес, результат, локус «Я» та локус життя.

Особистісний опитувальник термінальних цінностей, розроблений І.Г. Сеніним, призначений для діагностики життєвих цілей індивіда та базується на двох ключових положеннях. По-перше, життєві сфери, представлені у житті

кожної людини в тій чи іншій мірі, володіють різним рівнем значущості для різних індивідів. По-друге, у кожній із цих сфер реалізуються унікальні для особистості бажання та прагнення, які є складовою спрямованості її діяльності та розвитку.

Методика дозволяє оцінити загальну вираженість восьми термінальних цінностей:

- власний престиж,
- креативність,
- високе матеріальне становище,
- активні соціальні контакти,
- досягнення,
- саморозвиток,
- збереження власної індивідуальності,
- духовне задоволення.

Крім того, опитувальник дає змогу визначити представленість цих цінностей у різних сферах життєдіяльності людини:

- навчальна та освітня сфера,
- професійна сфера,
- суспільна діяльність,
- сімейна сфера,
- сфера захоплень і хобі.

Загалом інструмент забезпечує оцінку 40 показників виразності кожної з восьми цінностей у п'яти сферах життя, а сумарно дозволяє отримати 53 показники для комплексного аналізу особистісних пріоритетів.

Для статистичної обробки отриманих результатів і подальшого аналізу застосовувалися методи математичної статистики, зокрема критерій U Манна–Уїтні, критерій Фішера та кореляційний аналіз із використанням програмного забезпечення SPSS-20 (додатки Г, Д, Ж), що дозволяє забезпечити надійність інтерпретації даних та виявити значущі взаємозв'язки між показниками.

2.2 Результати дослідження

Для оцінки ступеня схильності респондентів до Інтернет-залежності застосовувався тест К. Янг на Інтернет-адикцію. Отримані результати представлені в таблиці 2.1, а їх графічне відображення наведено на діаграмі 2.1, що дозволяє візуалізувати розподіл показників та порівняти рівні проявів Інтернет-залежності серед учасників дослідження.

Таблиця 2.1 – Середні показники схильності до Інтернет-залежності

Рівень	Група 1	Група 1 (%)	Група 2	Група 2 (%)	φ^* емпіричне
Високий	87,0	9,8	88,6	13,4	1,43
Середній	69,7	58,0	66,4	36,6	1,72*
Низький	26,0	32,2	34,2	50,0	0,43

*– $p \leq 0,05$, **– $p \leq 0,01$

У групі одинадцятого класу встановлено переважання середнього рівня схильності до Інтернет-адикції серед респондентів – 58% учасників. Середнє значення становить 69,7 балів, що свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних із надмірним використанням Інтернету. Водночас у 32,2% респондентів не виявлено схильності до Інтернет-залежності, середній показник у цій підгрупі складає 26 балів, що характеризує їх як звичайних користувачів Інтернет-ресурсів. Високий рівень схильності до Інтернет-залежності спостерігається лише у 9,8% підлітків, із середнім показником 87 балів, що свідчить про наявність виражених адиктивних проявів.

У групі дев'ятого класу половина респондентів (50%) характеризується низьким рівнем схильності до Інтернет-адикції, із середнім показником 34,2 балів, що свідчить про відсутність значущої залежності. Середній рівень виявлено у 36,6% підлітків, середнє значення показника становить 66,4 бали, що вказує на певні проблеми, пов'язані з надмірним захопленням Інтернетом. Високий рівень схильності до Інтернет-залежності спостерігається у 13,4%

респондентів із середнім показником 88,6 балів, що свідчить про наявність виражених ознак адиктивної поведінки в цифровому середовищі.

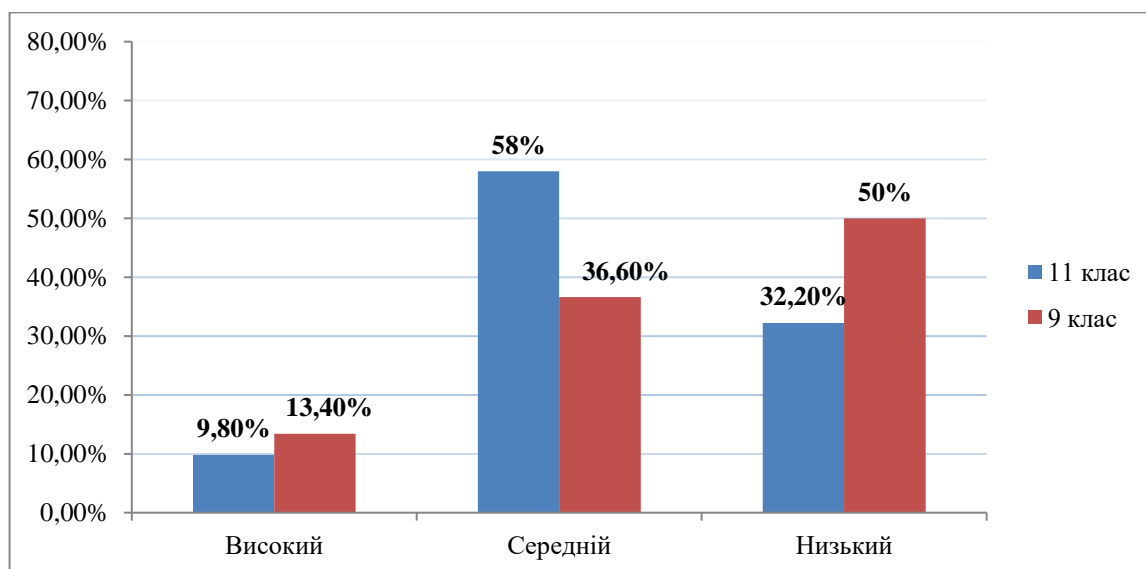

Рис. 2.1 – Показники за рівнями схильності до залежності від Інтернету у групах (%)

Статистичний аналіз отриманих даних було виконано із застосуванням методів математичної статистики, що дозволяє комплексно оцінити рівень схильності підлітків до Інтернет-залежності та встановити міжгрупові відмінності. Виявлено, що суттєвих розбіжностей між дев'ятим та одинадцятим класами за показниками високого рівня схильності до Інтернет-залежності або повної її відсутності не встановлено. Разом із тим, статистично значуща різниця зафіксована між середніми показниками цих класів у підгрупах із середнім рівнем схильності до Інтернет-залежності (1,72*), що свідчить про існування вікових тенденцій у формуванні залежності та її проявів серед старшокласників.

Отримані результати дозволяють констатувати, що переважна більшість одинадцятикласників демонструє середній рівень Інтернет-адикції, що вказує на наявність певних психологічних труднощів, пов'язаних із надмірним використанням цифрових ресурсів. Такий рівень свідчить про часткову втрату контролю над часом, проведеним у мережі, та формування початкових ознак

поведінкової залежності. У порівнянні з дев'ятикласниками, старшокласники одинадцятого класу більшою мірою схильні до розвитку залежності від Інтернету, що може бути зумовлено підвищеною соціальною та навчальною активністю, більшою автономією в організації власного часу та зростанням психологічного навантаження в підлітковому віці. Виявлена тенденція вказує на необхідність врахування вікових особливостей у дослідженні психологічних наслідків цифрової взаємодії та оцінки потенційного ризику розвитку адиктивної поведінки серед старшокласників.

Таблиця 2.2 - Показники сенс-життєвих орієнтацій

9 клас		
Назва шкали	Низький рівень (%)	Високий рівень (%)
Цілі	58,7	41,3
Процес	61,2	38,8
Результат	46,2	53,8
Локус-Я	35	65
Локус-життя	51,2	48,8
11 клас		
Назва шкали	Низький рівень (%)	Високий рівень (%)
Цілі	35,0	65,0
Процес	40,0	60,0
Результат	36,7	63,3
Локус-Я	25	75
Локус-життя	55,6	44,4

Аналіз особливостей сенс-життєвих орієнтацій учнів здійснено із застосуванням стандартизованих методик оцінки життєвих пріоритетів, що дозволяє досліджувати різні аспекти життєвих стратегій та смислових установок респондентів. За шкалою «цілі» встановлено, що серед дев'ятикласників більшість респондентів (58,7 %) демонструє низький рівень орієнтації на життєві цілі, тоді як у групі одинадцятого класу переважає високий рівень — 65,0 %. Шкала «цілі» відображає здатність особистості надавати життю осмисленість, спрямованість і часову перспективу, показуючи, наскільки чітко визначені життєві плани та наявна

відповідальність за їх реалізацію. Низькі показники за цією шкалою відповідають орієнтації на минуле або сьогоднішнє та відсутності виражених життєвих установок, тоді як високі показники можуть свідчити як про цілеспрямовану поведінку, так і про утопічне планування без реальної опори в поточних умовах, що потребує диференціації з іншими шкалами для точного визначення смислової структури особистості.

За шкалою «процес» у більшості дев'ятикласників зафіксовано низький рівень — 61,2 %, у той час як у старшокласників одинадцятого класу виявлено високий рівень — 60,0 %. Шкала «процес» оцінює сприйняття ходу життя, ступінь інтересу та емоційної насиченості повсякденного досвіду, відображаючи, наскільки життя сприймається як насичене, цікаве і значуще. Високі бали у поєднанні з низькими показниками інших шкал можуть відповідати гедоністичній орієнтації на сьогоднішнє, тоді як низькі бали сигналізують про відчуття незадоволеності поточним життям, що не виключає можливості надання йому сенсу через спогади про минуле або орієнтацію на майбутнє.

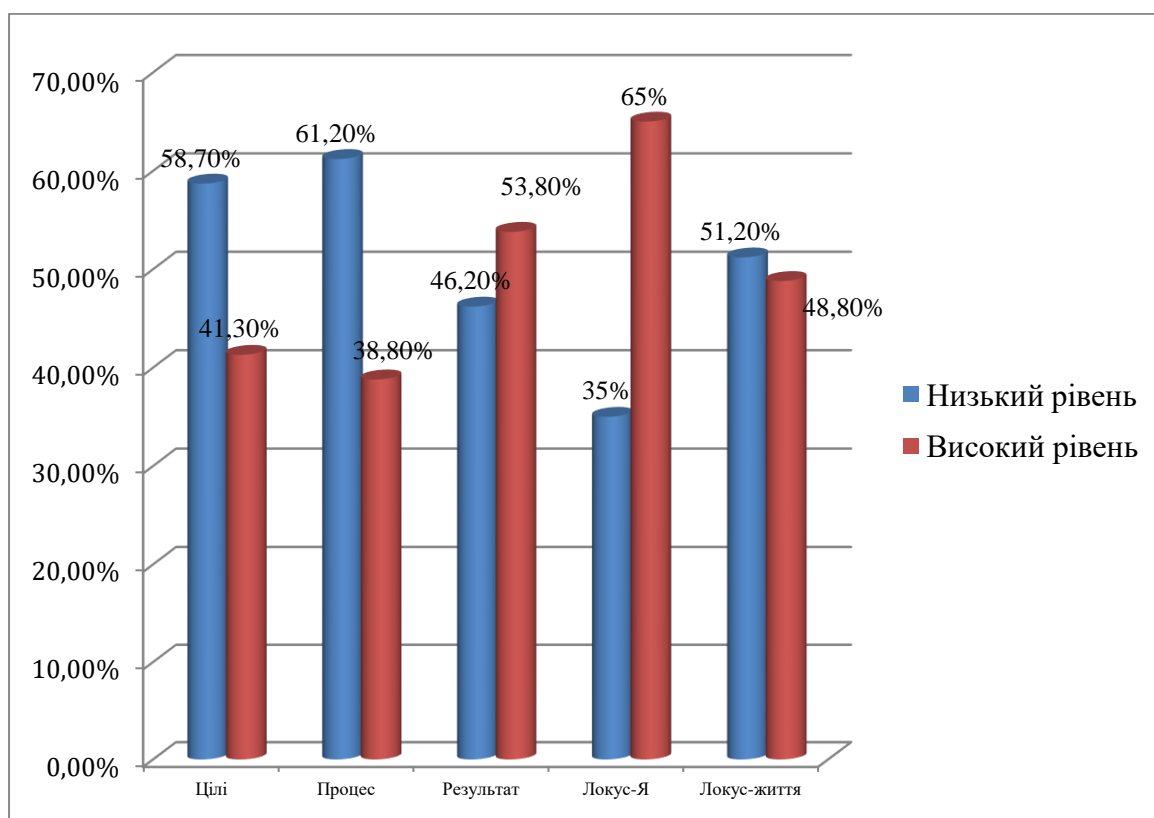

Рис. 2.2 – Показники за шкалами сенс-життєвих орієнтацій у підлітків дев'ятого класу

За шкалою «результат» у групі дев'ятикласників 53,8 % респондентів показали високий рівень, тоді як у групі одинадцятикласників цей показник склав 63,3 %. Шкала «результат» призначена для оцінки продуктивності та значущості пройденого життєвого періоду, а також рівня задоволеності самореалізацією та досягнутими результатами. Бали цієї шкали відображають оцінку пройденого відрізка життя, ступінь усвідомлення ефективності та значущості власних дій. Високі показники сигналізують про відчуття осмисленості та продуктивності життєвого досвіду, тоді як низькі — про незадоволеність рівнем досягнень у житті та недостатнє усвідомлення ефективності прожитого часу. Крім того, дані дозволяють розглянути різноманітність індивідуальних підходів до оцінки власних результатів у різних сферах діяльності та життєвого досвіду.

За шкалою «локус-Я» у дев'ятикласників 65 % респондентів показали високі значення, тоді як серед одинадцятикласників високий рівень зафіксовано у 75,0 % респондентів. Шкала «локус-Я» оцінює уявлення особистості про себе як про суб'єкта, здатного до самостійного прийняття рішень, вибору життєвих стратегій та впливу на власні дії й події. Високі бали за цією шкалою відображають усвідомлення здатності контролювати життєві процеси та приймати відповідальні рішення, тоді як низькі показники свідчать про сумнів у власних можливостях і обмежену віру в здатність впливати на події. Показники шкали «локус-Я» у поєднанні з іншими шкалами дозволяють деталізувати різноманітність особистісних характеристик учнів і співвідношення їхньої самоспрямованості та оцінки власних життєвих дій.

За шкалою «локус-життя» серед дев'ятикласників 51,2 % респондентів демонструють низький рівень, тоді як у групі одинадцятикласників аналогічний показник становить 44,4 %. Низькі бали за цією шкалою відображають уявлення про життєві події як частково або повністю

непідвладні свідомому контролю, а також оцінку власної свободи вибору як обмеженої або ілюзорної, що впливає на способи планування та уявлення про майбутнє.

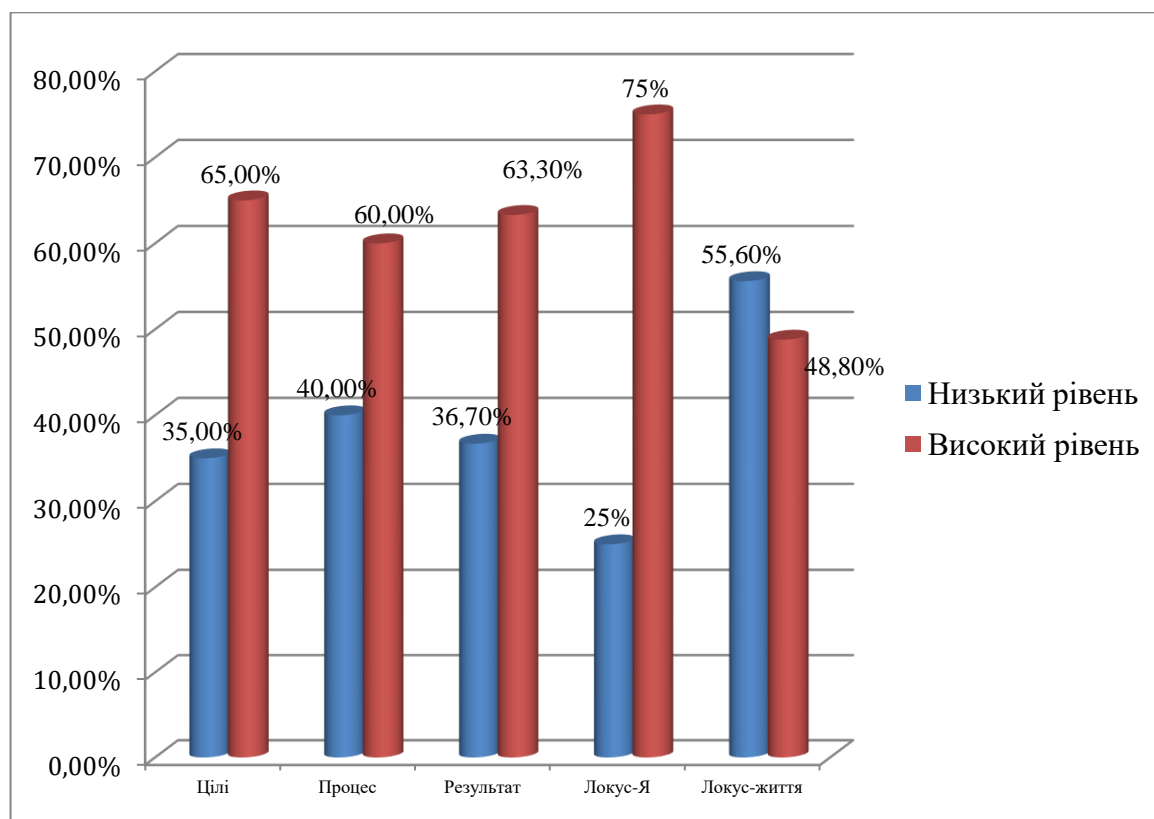

Рис. 2.3 – Показники за шкалами сенс-життєвих орієнтацій у одинадцятого класу

Високі бали за шкалою «локус-життя» відображають переконання підлітка в здатності контролювати власне життя, самостійно приймати рішення та реалізовувати їх у практичній діяльності.

Таблиця 2.3 - Показники сенс-життєвих орієнтацій

Назва шкали	Група 1	Група 2	U емпіричне
Цілі	22,7	33,3	20,5**
Процес	23,2	31,2	56**
Результат	19,9	25,0	51,5**
Локус-Я	18,3	23,2	43**
Локус-життя	24,7	24,8	86

*– $p \leq 0,05$, **– $p \leq 0,01$

Середні показники сенс-життєвих орієнтацій було проаналізовано для порівняння показників двох класів із метою виявлення відмінностей у розподілі життєвих стратегій та орієнтацій респондентів. Результати аналізу подані у таблиці 2.4, що містить усі показники середнього рівня за кожною шкалою методики для обох класів.

Таблиця 2.4 – Середні показники за термінальними цінностями у підлітків

Шкали		Група 1	Група 2	U емпіричне
		М	М	
Шк али тер мін аль них цін нос тей	Власний престиж	5,5	5,6	106
	Високе матеріальне становище	5,3	6,3	27,5**
	Креативність	4,6	5,2	31,5**
	Активні соціальні контакти	5,7	6,5	48**
	Розвиток себе	5,3	5,5	94,5
	Досягнення	7,5	7,6	91
	Духовне задоволення	4,8	5,5	15**
	Збереження власної індивідуальності	6,9	7,2	52**

*– $p \leq 0,05$, **– $p \leq 0,01$

За допомогою методів математичного аналізу було встановлено наявність статистично значущих відмінностей між респондентами двох груп, що дозволяє оцінити відмінності у розподілі сенс-життєвих орієнтацій та життєвих стратегій. Середні показники за шкалами «Цілі», «Процес», «Результат» та «Локус-Я» у групі одинадятикласників виявилися вищими порівняно з відповідними показниками дев'ятикласників, що свідчить про більш виражену спрямованість на життєві плани, емоційне та смислове наповнення повсякденного досвіду, а також про посилену самоспрямованість і усвідомлення власної здатності до прийняття рішень та контролю над життєвими подіями.

Для діагностики життєвих цілей та визначення термінальних цінностей підлітків застосовано стандартизований особистісний опитувальник «Термінальні цінності», який дозволяє комплексно оцінити рівень пріоритетності окремих ціннісних установок. За результатами методики середній показник шкали «власний престиж» у дев'ятикласників становить 5,5 бала, тоді як у групі одинадцятикласників — 5,6 бала, що належить до середнього рівня вираженості цієї цінності та відображає помірну значущість пріоритетів самоповаги та соціальної оцінки в структурі ціннісних орієнтацій підлітків.

Бал за показником «власний престиж» відображає прагнення особистості до соціального визнання, поваги та схвалення з боку оточення, зокрема найбільш значущих для респондента осіб, на думку яких він орієнтується при формуванні власних суджень, дій і поглядів, що дозволяє оцінити рівень інтеграції соціальних цінностей у структуру особистісних пріоритетів.

За шкалою «високе матеріальне становище» середній показник у групі дев'ятикласників становить 5,3 бала, тоді як у групі одинадцятикласників цей показник досягає 6,3 бала. Значення показника відноситься до середнього рівня вираженості та характеризує індивідуальний ступінь усвідомлення матеріальної забезпеченості як одного з ключових факторів життєвого благополуччя. Високий рівень балів свідчить про те, що матеріальний добробут розглядається респондентом як підґрунтя для формування відчуття власної значущості, розвитку самооцінки та підтримки соціальної позиції в системі взаємодій із оточенням.

За шкалою «креативність» середнє значення для дев'ятикласників становить 4,6 бала, що відповідає тенденції до низького рівня, тоді як у одинадцятикласників середній показник досягає 5,2 бала. Даний показник характеризує прагнення індивіда до реалізації власних творчих потенцій, активного внесення змін у різні сфери життєдіяльності та уникання

стереотипів у повсякденному житті, демонструючи ступінь гнучкості когнітивних та поведінкових стратегій.

За шкалою «активні соціальні контакти» середній показник респондентів становить 5,7 бала, що належить до середнього рівня вираженості. Цей показник відображає прагнення особистості до встановлення сприятливих і взаємовигідних соціальних взаємодій, значимість різних аспектів міжособистісних відносин та інтеграцію соціальних контактів у структуру життєвих пріоритетів респондента, що дозволяє оцінити інтенсивність соціальної спрямованості поведінки.

За шкалою «розвиток себе» середній показник у групі дев'ятикласників становить 5,3 бала, тоді як у групі одинадцятикласників він досягає 6,5 бала, що належить до високого рівня вираженості. Значення цієї шкали відображає зацікавленість особистості в отриманні та обробці об'єктивної інформації щодо особливостей власного характеру, інтелектуальних і творчих здібностей, а також інших компонентів структури особистості, що сприяє формуванню стратегій самовдосконалення та максимальної реалізації внутрішнього потенціалу у різних сферах життєдіяльності.

За шкалою «досягнення» середній показник у дев'ятикласників становить 7,5 бала, у той час як у одинадцятикласників цей показник досягає 7,6 бала, що відноситься до високого рівня вираженості. Показник відображає прагнення особистості до досягнення конкретних, відчутних результатів у різні періоди життєвого розвитку, планування діяльності з урахуванням визначення чітких цілей на кожному етапі та використання отриманих результатів як підстави для формування самооцінки й підтримки особистісного розвитку.

За шкалою «духовне задоволення» середні показники дев'ятикласників і одинадцятикласників складають 4,8 та 5,5 бала відповідно, що належить до середнього рівня розвитку. Показник відображає ступінь інтересу респондента до внутрішнього розвитку, оцінки сенсу власного життєвого досвіду та здатності інтегрувати духовні аспекти у власну систему цінностей.

За шкалою «збереження власної індивідуальності» середній показник дев'ятикласників становить 6,9 бала, а одинадцятикласників — 7,2 бала, що відноситься до високого рівня. Значення цієї шкали відображає прагнення особистості до підтримання автономії та незалежності від соціального впливу, збереження унікальності власної особистості, переконань, поглядів і стилю життя, а також мінімізацію впливу масових тенденцій на поведінкові та когнітивні стратегії.

На статистично обґрунтованому рівні аналізу даних було виявлено значущі відмінності між респондентами двох груп за показниками шкал «високе матеріальне становище», «креативність», «активні соціальні контакти», «духовне задоволення» та «збереження власної індивідуальності». Всі середні значення цих шкал у групі одинадцятикласників перевищують відповідні показники дев'ятикласників, що свідчить про більш виражену актуалізацію зазначених цінностей у старших підлітків. Зростання показників цих шкал відображає диференціацію життєвих пріоритетів та пріоритетність окремих ціннісних установок, що може бути пов'язано з віковим етапом самовизначення, активним формуванням соціальної ідентичності та усвідомленим осмисленням цілей та очікуваних результатів у життєдіяльності.

У групі одинадцятикласників вищі середні показники за шкалами матеріального добробуту та соціальної активності вказують на помітну орієнтацію на досягнення, активну участь у міжособистісних контактах та інтеграцію соціальних взаємодій у систему життєвих пріоритетів. Підвищені показники шкал креативності та духовного задоволення демонструють більшу увагу до реалізації власних творчих можливостей, а також помірний інтерес до інтеграції духовних аспектів у життєву практику. Значення шкали «збереження власної індивідуальності» у старшій групі вказує на посилену орієнтацію на автономію та підтримку унікальності особистості, що проявляється у мінімізації впливу масових тенденцій та формуванні індивідуальної системи життєвих цінностей.

Результати оцінки показників за шкалами життєвих сфер подано у таблиці 2.5, що містить розгорнуті дані про середні значення кожної шкали для обох груп та дозволяє здійснити детальний порівняльний аналіз диференціації ціннісних пріоритетів у підлітків різного віку.

Таблиця 2.5 – Середні показники за життєвими сферами у підлітків

Шк али жит тєв их сфе р	Шкали	Група 1	Група 2	U емпіричне
		М	М	
	Сфера професійного життя	5,3	6,5	53,5**
	Сфера навчання і освіти	4,3	5,3	29**
	Сфера сімейного життя	5,3	5,5	85,5
	Сфера суспільного життя	7,3	7,5	106
	Сфера захоплень	6,5	6,7	106

*– $p \leq 0,05$, **– $p \leq 0,01$

За шкалою «сфера професійного життя» середній показник у групі дев'ятикласників становить 5,3 бала, що відноситься до середнього рівня, тоді як у групі одинадцятикласників цей показник досягає 6,5 бала, належачи до високого рівня вираженості. Значення шкали характеризує ступінь значимості професійної діяльності в структурі життєвих пріоритетів особистості та рівень інтеграції професійних цінностей у загальну систему життєвих орієнтацій. Підлітки з високими показниками демонструють інтенсивну залученість у вирішення виробничих завдань, приділяють значну увагу професійній активності та оцінюють власну професійну реалізацію як ключовий компонент структури життєвої діяльності.

За шкалою «сфера навчання і освіти» середній показник дев'ятикласників становить 4,3 бала, що відображає тенденцію до низького рівня, тоді як у одинадцятикласників середнє значення складає 5,3 бала і належить до середнього рівня вираженості. Значення цієї шкали відображає орієнтацію особистості на отримання та систематизацію нових знань,

підвищення рівня освіченості та розширення кругозору, інтегруючи освітні цінності у загальну структуру життєвих пріоритетів респондента.

За шкалою «сфера сімейного життя» середній показник у дев'ятикласників дорівнює 5,3 бала, а в одинадцятикласників — 5,5 бала, що відноситься до середнього рівня. Значення шкали демонструє ступінь значущості сімейного життя для особистості, включаючи участь у вирішенні сімейних проблем, увагу до добробуту членів сім'ї та інтеграцію сімейних цінностей у загальну систему сенс-життєвих орієнтацій підлітків.

За шкалою «сфера суспільного життя» середній показник у групі дев'ятикласників становить 7,3 бала, а в одинадцятикласників — 7,5 бала, що належить до високого рівня вираженості. Значення цієї шкали відображає ступінь значимості проблем суспільного життя для респондента, інтеграцію соціально орієнтованих цінностей у загальну систему життєвих пріоритетів та рівень усвідомленої участі у соціальних процесах, демонструючи інтегрованість компоненти у структуру сенс-життєвих орієнтацій.

За шкалою «сфера захоплень» середній показник дев'ятикласників дорівнює 6,5 бала, що відноситься до середнього рівня, тоді як у одинадцятикласників цей показник досягає 7,9 бала і належить до високого рівня вираженості. Значення шкали характеризує пріоритетність особистісних захоплень та хобі, інтеграцію індивідуальних інтересів у структуру повсякденної діяльності, а також демонструє ступінь витраченого часу і енергії на реалізацію цих сфер, відображаючи їх значущість у суб'єктивному сприйнятті життєвої насиченості.

Таким чином, здійснено комплексну оцінку рівня вираженості термінальних і життєвих цінностей у підлітків обох груп, при цьому більшість показників перебуває на середньому та високому рівнях, що дозволяє охарактеризувати ступінь інтегрованості зазначених ціннісних пріоритетів у загальну структуру сенс-життєвих орієнтацій респондентів, демонструючи системність та когерентність життєвих установок у межах індивідуальної ціннісної системи. Математичний аналіз отриманих даних засвідчив, що у

сфері професійного життя та навчання одинадцятикласники приділяють значно більшу увагу зазначеним аспектам порівняно з дев'ятикласниками, що відповідає періоду активного самовизначення та формування професійних намірів, включаючи усвідомлене планування подальшої життєвої траєкторії, вибір навчального закладу вищої освіти та розробку стратегій майбутньої професійної реалізації. Для оцінки взаємозв'язку між схильністю до залежності від соціальних мереж, які функціонують як сучасні засоби комунікації в середовищі Інтернету, та ціннісними орієнтаціями підлітків було здійснено кореляційний аналіз. Цей аналіз дозволяє кількісно визначити ступінь кореляційної залежності між активністю у соціальних мережах та проявом життєвих сфер респондентів. Отримані результати подано у табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Кореляційний аналіз для школярів

9 клас		
	Схильність до Інтернет залежності	
Цілі	<i>Коефіцієнт</i>	-0,67**
	<i>Рівень значущості</i>	0,006
	<i>N</i>	15
Процес	<i>Коефіцієнт</i>	-0,64**
	<i>Рівень значущості</i>	0,010
	<i>N</i>	15
Результат	<i>Коефіцієнт</i>	-0,66**
	<i>Рівень значущості</i>	0,007
	<i>N</i>	15
Локус - Я	<i>Коефіцієнт</i>	-0,75**
	<i>Рівень значущості</i>	0,001
	<i>N</i>	15
Духовне задоволення	<i>Коефіцієнт</i>	-0,64**
	<i>Рівень значущості</i>	0,010
	<i>N</i>	15
11 клас		
Локус - Я	<i>Коефіцієнт</i>	-0,76**
	<i>Рівень значущості</i>	0,001

	<i>N</i>	15
Сфера професійного життя	<i>Коефіцієнт</i>	-0,60**
	<i>Рівень значущості</i>	0,016
	<i>N</i>	15
Сфера сімейного життя	<i>Коефіцієнт</i>	-0,61**
	<i>Рівень значущості</i>	0,006
	<i>N</i>	15

*– $p \leq 0,05$, **– $p \leq 0,01$

У ході проведеного дослідження здійснено детальний аналіз емпіричних даних з метою досягнення визначеної мети роботи та перевірки висунутого на початковому етапі гіпотетичного припущення щодо наявності зв'язку між рівнем схильності до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями підлітків. Встановлено, що у групі дев'ятикласників існують негативні кореляційні зв'язки між показниками схильності до Інтернет-залежності та значеннями шкал «цілі», «процес», «результат», «локус-Я» та «духовне задоволення». Це свідчить про обернену пропорційність між рівнем залученості підлітка до Інтернету та увагою до власних життєвих цілей, емоційної насиченості процесу життя, відчуття задоволення від результатів діяльності та рівня духовного задоволення, що відображає певне зниження інтегрованості особистісних цінностей у структуру життєвих орієнтацій.

У групі одинадцятикласників аналогічним чином було виявлено негативні кореляційні зв'язки між рівнем схильності до Інтернет-залежності та шкалами «локус-Я», «сфера професійного життя» та «сфера сімейного життя». Це демонструє зворотно пропорційний характер взаємозв'язку, який свідчить про те, що підвищена схильність до використання соціальних мереж асоціюється зі зниженням уваги та ресурсів, що підлітки можуть спрямовувати на розвиток ключових життєвих сфер, які потребують активного самоконтролю, відповідальності та цілеспрямованого планування, включаючи соціальні та професійні взаємодії.

Проведений кореляційний аналіз надає підстави стверджувати про достовірний зворотний зв'язок між схильністю до Інтернет-залежності та

проявом ціннісних орієнтацій у підлітків, що підтверджує висунуту гіпотезу та засвідчує досягнення основної мети дослідження. Отримані результати демонструють, що зростання схильності до залежності від соціальних мереж супроводжується зменшенням уваги до власних життєвих цілей, активності у професійній сфері, участі в сімейному житті та рівня духовного задоволення, що вказує на важливість контролю та усвідомленого використання Інтернету в підлітковому віці.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

У другому розділі проведено комплексне дослідження взаємозв'язку між рівнем схильності до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями старших підлітків. Було встановлено, що у групі одинадцятого класу домінує середній рівень схильності до Інтернет-залежності, що свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних із надмірним захопленням Інтернетом та цифровими комунікаційними ресурсами. У групі дев'ятого класу переважає низький рівень схильності до Інтернет-залежності, що вказує на відносно контрольоване використання Інтернет-ресурсів та меншу ймовірність виникнення компульсивної поведінки у цьому середовищі.

За результатами математичного аналізу було виявлено статистично значущі відмінності між підлітками обох груп за низкою сенс-життєвих шкал. Зокрема, середні показники за шкалами «Цілі», «Процес», «Результат» та «Локус – Я» були значно вищими у групі одинадцятикласників порівняно з дев'ятикласниками. Це свідчить про більш високий рівень цілеспрямованості старших підлітків, їхню здатність до планування та усвідомленого конструювання власного життя, а також про домінування прагнення жити активним і змістовним сьогоденням. Одинадцятикласники демонструють сформоване уявлення про себе як про сильну особистість, яка має достатню автономію та свободу вибору для побудови життя відповідно до власних цілей та смислових уявлень. Ці особливості можуть бути пов'язані з початком періоду самовизначення та активною підготовкою до дорослого життя, що передбачає усвідомлений підхід до постановки життєвих цілей і стратегічного планування подальшого розвитку.

Також виявлено статистично значущі відмінності між ціннісними пріоритетами обох груп за шкалами «Високе матеріальне становище», «Креативність», «Активні соціальні контакти», «Духовне задоволення» та «Збереження власної індивідуальності». Середні показники цих шкал у одинадцятикласників суттєво перевищують відповідні значення

дев'ятикласників, що свідчить про більш інтенсивний прояв зазначених цінностей. Це може бути пояснено тим, що старші підлітки перебувають у періоді активного самовизначення та формування життєвих стратегій, більш усвідомлено оцінюють власні прагнення і визначають пріоритети у контексті майбутньої професійної та соціальної реалізації.

У рамках аналізу життєвих сфер виявлено відмінності за шкалами «Професійне життя» та «Сфера освіти», де значення у одинадцятикласників суттєво вищі порівняно з дев'ятикласниками. Це відповідає логіці розвитку підлітків, оскільки у цей період вони активно обирають напрямки подальшого навчання, визначаються з вибором університету та розробляють плани власного майбутнього життя.

Кореляційний аналіз у групі дев'ятикласників показав наявність негативного зв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та шкалами «Цілі», «Процес», «Результат», «Локус-Я» та «Духовне задоволення». У групі одинадцятикласників негативний кореляційний зв'язок спостерігався між схильністю до Інтернет-залежності та шкалами «Локус-Я», «Сфера професійного життя» та «Сфера сімейного життя».

Таким чином, результати аналізу свідчать про зворотно пропорційний характер взаємозв'язку: чим вищий рівень схильності до залежності від соціальних мереж, тим менше підлітки приділяють увагу ключовим життєвим сферам, включаючи професійну діяльність, сімейне життя, особистісне самовдосконалення та духовне задоволення. Отримані дані підтверджують існування достовірного взаємозв'язку між рівнем Інтернет-залежності та структурою ціннісних орієнтацій підлітків, що відповідає поставленій меті дослідження та підтверджує висунуту гіпотезу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Було здійснено аналіз теоретичних підходів до вивчення взаємозв'язку між схильністю до Інтернет-залежності та ціннісними орієнтаціями підлітків. У сучасному соціокультурному середовищі існує значна кількість факторів, які комплексно впливають на розвиток особистості підлітка загалом, та на формування його ціннісних орієнтацій зокрема. Було висунуто припущення, що одним із таких впливових чинників є Інтернет, а саме рівень схильності до залежності від нього. Соціальні мережі виступають одним із найбільш вагомих представників Інтернет-ресурсів, які виконують функцію комунікаційного середовища. Незважаючи на те, що можливості соціальних мереж наразі не досліджені в повній мірі, наявні дані дозволяють стверджувати про їх істотний вплив на формування свідомості підлітків, мотиваційних компонентів їхньої поведінки, ціннісних орієнтацій, життєвого стилю та інших аспектів особистісного розвитку.

2. У рамках емпіричного дослідження було проведено вивчення двох груп старших підлітків, що дозволило виявити особливості структури та змісту їх ціннісних орієнтацій. Встановлено, що середні показники за шкалами «Цілі», «Процес», «Результат» та «Локус – Я» виявляють значно більші значення у групі одинадцятикласників порівняно з дев'ятикласниками. Така тенденція свідчить про підвищену цілеспрямованість старших підлітків, наявність у них усвідомленого прагнення жити сьогоденням та активно формувати власну життєву траєкторію. Одинадцятикласники характеризуються чітким уявленням про себе як про сильну, автономну особистість, здатну здійснювати свідомий вибір та організовувати життя відповідно до власних цілей і смислових орієнтацій. Цей факт можна пояснити тим, що підлітки одинадцятого класу готуються до вступу в університет, що обумовлює більш відповідальне ставлення до планування життєвих пріоритетів та стратегічного вибору напрямів розвитку.

3. Дослідження сенс-життєвих орієнтацій дозволило виявити значущі

відмінності між групами за шкалами «Високе матеріальне становище», «Креативність», «Активні соціальні контакти», «Духовне задоволення» та «Збереження власної індивідуальності». У всіх зазначених показниках середні значення були суттєво вищими у одинадцятикласників, що свідчить про більш інтенсивний прояв цінностей у старших підлітків, які перебувають на порозі дорослого життя та активного самовизначення. Аналіз життєвих сфер продемонстрував значущі відмінності за шкалами «Професійне життя» та «Сфера освіти», де середні показники у одинадцятикласників також перевищували показники дев'ятикласників, що зумовлено необхідністю вибору професійного напрямку та планування майбутнього навчання і кар'єри.

4. Було визначено, що у групі одинадцятого класу переважає середній рівень схильності до Інтернет-адикції, що свідчить про існування певних труднощів, пов'язаних із надмірним залученням до мережевих ресурсів. У дев'ятикласників домінує низький рівень схильності до Інтернет-залежності, що характеризує відносно контрольоване використання цифрових комунікаційних платформ та майже повну відсутність ознак компульсивної поведінки у цій сфері.

5. Кореляційний аналіз дозволив виявити наявність статистично значущих взаємозв'язків між рівнем схильності до Інтернет-адикції та показниками ціннісних орієнтацій. У групі дев'ятикласників спостерігався негативний кореляційний зв'язок між схильністю до Інтернет-залежності та шкалами «Цілі», «Процес», «Результат», «Локус-Я» та «Духовне задоволення». У групі одинадцятикласників негативний зв'язок проявлявся між схильністю до Інтернет-залежності та шкалами «Локус-Я», «Сфера професійного життя» та «Сфера сімейного життя». Отримані дані свідчать про обернено пропорційний характер взаємозв'язку: із зростанням рівня Інтернет-залежності підлітки менше уваги приділяють ключовим сферам власного життя, що включають особистісне самовдосконалення, професійну діяльність та сімейні взаємодії, що підтверджує гіпотетичне припущення та забезпечує досягнення мети дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева В.Г. Ціннісні орієнтації як фактор життєдіяльності та розвитку особистості // Психологічний журнал.— 1984.— Т.5, № 5.
2. Бубнова С.С. Ціннісні орієнтації особистості як багатовимірна нелінійна система // Психологічний журнал, 1999. - т. 20. - № 5. - З. 38-44.
3. Бубнова З. З. Методика діагностики індивідуальної структури ціннісних орієнтацій // Методи психологічної діагностики випуск 2 / під ред. Вороніна А. М., 1994.С.144 – 157.
4. Будинайте Г.Л., КорніловаТ.В. Особистісні цінності й особистісні переваги суб'єкта // Питання психології, 1993. - № 5. - З. 99-105.
5. Великий тлумачний психологічний словник. 1987.
6. Голдберг І. Розлад Інтернет-адикції / І. Голдберг // Кіберпсихологія та поведінка. – 1996. – Т. 3, № 4. – С. 403–412.
7. Джексон З., Дослідження підліткового періоду: огляд європейських досліджень 90-х та його перспективи. Бюлетень клубу конфліктологів №5, 1996 р.
8. Як зменшити небезпечний вплив інтернету на підлітків. Стаття.
URL:http://kizlyr5.dagschool.com/_http_schools/1749/kizlyr5/admin/ckfinder/core/connector/php/connector.phpfck_user_files/files/5.pdf
9. Ньюмен Ю., Ньюмен Б. Відмінності між дитинством і дорослістю: ідентифікаційна кордон. Бюлетень клубу конфліктологів №5, 1996 р.
- 10.Дві протилежні сторони соцмереж (Електронний ресурс)
<https://www.bsmu.edu.ua/blog/6425-dvi-protilezhni-storoni-sotsmerezh-komentar-fahivtsya/>
- 11.Поливанова Д. М. Психологічний зміст підліткового віку. // Питання психології, 1996 р. - №1 - З. 20 – 33.
- 12.Прийменко В. Діти, які грають в ігри, або комп'ютерна залежність / В. Прийменко // Газета «Психолог». – 2006. – № 46. – С. 13-16.
- 13.Ромашкіна Т. В. Вплив соціальних мереж інтернету на ціннісні орієнтації

- [Електронний ресурс] // Соціалізація та ресоціалізація підлітків і молоді: міждисциплінарний аспект.
- 14.Томилова А.В. Система інтересів старших підлітків при традиційному навчанні.
 - 15.Гейзінга Й. Людина, яка грає / Й. Гейзінга : Прогрес, 1992. – 464 с.
 - 16.Хмелів Є. Дослідження ціннісних орієнтації учнів середніх і старших класів // Виховання школярів, 2001, № 8. С. 10-13.
 - 17.Холл А. Інтернет-адикція: студентське тематичне дослідження за допомогою кращих методів пізнавальної терапії / А. Холл, Д. Парсонс // Журнал консультації психічного здоров'я. – 2001. – Т. 23, № 4. – С. 312–327.
 - 18.Юр'єва Л. Н. Комп'ютерна залежність: формування, діагностика, корекція та профілактика: монографія / Л. Н. Юр'єва, Т. Ю. Больбот. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006. – 196 с.
 - 19.Янг К. С. Інтернет-адикція: особистісні риси, пов'язані з її розвитком Текст / К. С. Янг, Р. С. Роджерс // Кіберпсихологія та поведінка. – 1998. – Т. 2, № 1. – С. 46–51.
 - 20.Griffiths M. D. Technological addictions / M. D. Griffiths // Clinical Psychology Forum. – 1995. – Vol. 76. – P. 14-19.
 - 21.Suler J. Ph. D. The Online Disinhibition / J. Suler // CyberPsychology and Behavior. – 2004. – Vol. 7. – P. 321-326.
 - 22.Young K. S. What makes the Internet Addictive: potential explanations for pathological Internet use [Electronic resource]: Paper presented at the 105th annual conference of the American Psychological Association, August, 1997, Chicago, IL/ K. S. Young// HealthyPlace : America's mental health channelv : site. – [27 December 2008, 14 January 2014]. – Mode of access: <http://www.healthyplace.com/addictions/center-for-internet-addiction-recovery/what-makes-the-internet-addictive-potential/>. – Title from the screen.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ТЕСТ КІМБЕРЛІ-ЯНГ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

	Никогд а	Редко	Регулярн о	Част о	Постоянн о
1. Замечаете, что проводите в онлайн больше времени, чем намеревались?					
2. Пренебрегаете домашними делами, чтобы подольше побродить в сети?					
3. Предпочитаете пребывание в сети интимному общению с партнером?					
4. Заводите знакомства с пользователями интернета, находясь в онлайн?					
5. Раздражаетесь из-за того, что окружающие интересуются количеством времени, проводимым вами в сети?					
6. Отмечаете, что перестали делать успехи в учебе или работе, так как слишком много времени проводите в сети?					
7. Проверяете электронную почту раньше, чем сделаете что-то более необходимое?					
8. Отмечаете, что снижается производительность труда из-за увлечения интернетом?					
9. Занимаете оборонительную позицию и скрываете, когда вас спрашивают, чем вы занимаетесь в сети?					

10. Блокируете беспокоящие мысли о вашей реальной жизни мыслями об интернете?					
11. Обнаруживаете себя предвкушающим очередной выход в Сеть?					
12. Ощущаете, что жизнь без интернета скучна, пуста и безрадостна?					
13. Ругаетесь, кричите или иным образом выражаете свою досаду, когда кто-то пытается отвлечь вас от пребывания в сети?					
14. Пренебрегаете сном, засиживаясь в интернете допоздна?					
15. Предвкушаете, чем займетесь в интернете, находясь в офлайне?					
16. Говорите себе: "Еще минутку", сидя в сети?					
17. Терпите поражение в попытках сократить время, проводимое в онлайн?					
18. Пытаетесь скрыть количество времени, проводимое вами в сети?					
19. Вместо того, чтобы выбраться куда-либо с друзьями, выбираете интернет?					
20. Испытываете депрессию, подавленность или нервозность, будучи вне сети и отмечаете, что это состояние проходит, как только вы оказываетесь в онлайн?					

21. Чувствуете ли Вы эйфорию, оживление, возбуждение, находясь за компьютером?					
22. Требуется ли Вам проводить всё больше времени за компьютером, чтобы получить те же ощущения?					
23. Чувствуете ли вы пустоту, депрессию, раздражение, находясь не за компьютером?					
24. Случалось ли Вам пренебрегать важными делами, в то время как Вы были заняты за компьютером, но не работой?					
25. Проводите ли Вы в сети больше 3-х часов в день?					
26. Если Вы в основном используете компьютер для работы, общаетесь ли в рабочее время в чатах или заходите на сайты, не связанные с работой, более 2-х раз в день?					
27. Качаете ли Вы файлы с сайтов с порнографическим содержанием?					
28. Считаете ли Вы, что с человеком легче общаться «онлайн», нежели лично?					
29. Говорили ли Вам друзья или члены семьи, что Вы слишком много времени проводите «онлайн»?					
30. Мешает ли Вашей деловой активности количество времени, проводимое в сети?					
31. Бывало ли такое, что Ваши попытки ограничить время, проводимое в сети, оказывались безуспешными?					

32. Бывает ли так, что Ваши пальцы устают от работы на клавиатуре или от щёлканья кнопкой мыши?					
33. Случалось ли Вам лгать на вопрос о количестве времени, проводимом в сети?					
34. Был ли у Вас хоть раз «синдром карпального канала» (онемение и боли в кисти руки)?					
35. Бывают ли у Вас боли в спине чаще 1-го раза в неделю?					
36. Бывает ли у Вас ощущение сухости в глазах?					
37. Увеличивается ли время, проводимое Вами в сети?					
38. Случалось ли Вам пренебречь приёмом пищи или есть прямо за компьютером, чтобы остаться в сети?					
39. Случалось ли Вам пренебречь личной гигиеной, например, бритьём, причёсыванием и т.п., чтобы провести это время за компьютером?					
40. Появились ли у Вас нарушения сна и/или изменился ли режим сна с тех пор, как Вы стали использовать компьютер ежедневно?					

ДОДАТОК Б
МЕТОДИКА «СЕНС-ЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ» СЖО АДАПТОВАНА
Д.А. ЛЕОНТЬЄВИМ

1. Обычно мне очень скучно.	3	2	1	0	1	2	3	Обычно я полон энергии
2. Жизнь кажется мне всегда волнующей и захватывающей	3	2	1	0	1	2	3	Жизнь кажется мне совершенно спокойной и рутинной
3. В жизни я не имею определенных целей и намерений	3	2	1	0	1	2	3	В жизни я имею очень ясные цели и намерения
4. Моя жизнь представляется мне крайне бессмысленной и бесцельной	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь представляется мне вполне осмысленной и целеустремленной
5. Каждый день кажется мне всегда новым и непохожим на другие	3	2	1	0	1	2	3	Каждый день кажется мне совершенно похожим на все другие.
6. Когда я уйду на пенсию, я займусь интересными вещами, которыми всегда мечтал заняться	3	2	1	0	1	2	3	Когда я уйду на пенсию, я постараюсь не обременять себя никакими заботами.
7. Моя жизнь сложилась именно так, как я мечтал	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь сложилась совсем не так, как я мечтал.
8. Я не добился успехов в осуществлении своих жизненных планов.	3	2	1	0	1	2	3	Я осуществил многое из того, что было мною запланировано в жизни.

9. Моя жизнь пуста и неинтересна.	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь наполнена интересными делами
10. Если бы мне пришлось подводить сегодня итог моей жизни, то я бы сказал, что она была вполне осмысленной.	3	2	1	0	1	2	3	Если бы мне пришлось сегодня подводить итог моей жизни, то я бы сказал, что она не имела смысла.
11. Если бы я мог выбирать, то я бы построил свою жизнь совершенно иначе.	3	2	1	0	1	2	3	Если бы я мог выбирать, то я бы прожил жизнь еще раз так же, как живу сейчас.
12. Когда я смотрю на окружающий меня мир, он часто приводит меня в растерянность и беспокойство.	3	2	1	0	1	2	3	Когда я смотрю на окружающий меня мир, он совсем не вызывает у меня беспокойства и растерянности.
13. Я человек очень обязательный.	3	2	1	0	1	2	3	Я человек совсем не обязательный.
14. Я полагаю, что человек имеет возможность осуществить свой жизненный выбор по своему желанию.	3	2	1	0	1	2	3	Я полагаю, что человек лишен возможности выбирать из-за влияния природных способностей и обстоятельств.
15. Я определенно могу назвать себя целеустремленным человеком.	3	2	1	0	1	2	3	Я не могу назвать себя целеустремленным человеком.
16. В жизни я еще не нашел своего призвания и ясных целей.	3	2	1	0	1	2	3	В жизни я нашел свое призвание и цели.

17. Мои жизненные взгляды еще не определились.	3	2	1	0	1	2	3	Мои жизненные взгляды вполне определились.
18. Я считаю, что мне удалось найти призвание и интересные цели в жизни.	3	2	1	0	1	2	3	Я едва ли способен найти призвание и интересные цели в жизни.
19. Моя жизнь в моих руках, и я сам управляю ею.	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь не подвластна мне и она управляется внешними событиями.
20. Мои повседневные дела приносят мне удовольствие и удовлетворение	3	2	1	0	1	2	3	Мои повседневные дела приносят мне сплошные неприятности и переживания.

ДОДАТОК В

ТЕСТ МІЛТОНА РОКИЧА «ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ»

Вам пропонується опросник, в якому описані різні бажання і прагнення людини. Просимо Вас оцінити кожне з тверджень опросника по 5-бальній шкалі наступним чином:

- «1» — якщо особисто для Вас те, що написано в твердженні, не має ніякого значення;
- «2» — якщо для Вас це має невелике значення;
- «3» — якщо для Вас це має певне значення;
- «4» — якщо для Вас це важливо;
- «5» — якщо для Вас це дуже важливо.

Просимо Вас пам'ятати про те, що тут не може бути правильних або неправильних відповідей і найкращим, напевно, буде найправдивіший відповідь, тому ми сподіваємося на Вашу щирість.

- 1) В роботі швидко досягати намічених цілей.
- 2) Створювати щось нове в досліджуваній Вами області знань.
- 3) Знаходити внутрішнє задоволення в активній громадській житті.
- 4) Мати цікаву роботу, повністю поглиблюючу Вас.
- 5) Вчитися, щоб не відставати від людей Вашого кола в освіті.
- 6) Вести такий спосіб сімейного життя, який цінується суспільством.
- 7) Щоб люди Вашого кола в вільний час захоплювалися тим же, чим Ви.
- 8) Отримувати матеріальне винагородження за громадську діяльність.
- 9) Щоб зовнішній вигляд Вашого житла постійно змінювався.
- 10) Отримати вищу освіту або вступити в аспірантуру; або отримати науковий ступінь.
- 11) Щоб Ваша родина мала дуже високий рівень матеріального благополуччя.
- 12) Уникати конформізму в своїх громадсько-політичних поглядах.
- 13) В своєму захопленні швидко досягати намічених цілей.
- 14) Вчитися, щоб «не загубитися в натовпі».
- 15) Мати дружні стосунки з колегами по роботі.
- 16) Бути членом якогось клубу за інтересами.
- 17) Розвивати свої організаторські здібності, займаючись громадською діяльністю.
- 18) Разом з родиною відвідувати театри, мистецькі виставки, концерти.
- 19) Щоб Ваше захоплення підкреслювало Вашу індивідуальність.
- 20) Щоб рівень освіти допоміг би Вам зміцнити своє матеріальне становище.
- 21) Як оцінюють Вашу роботу інші люди.
- 22) Спілкуватися з різними людьми, активно беручи участь в громадській діяльності.
- 23) Вчитися, щоб «не заривати свій талант в землю».
- 24) Щоб Ваші діти опережали в розвитку ровесників.
- 25) В вільний час створювати щось нове, раніше не існуюче.

- 26) Чтобы Ваша профессия подчеркивала Вашу индивидуальность.
- 27) Чтобы не отстать от времени, интересоваться общественно-политической жизнью.
- 28) Чтобы уровень Вашей образованности позволял Вам чувствовать себя уверенно в общении с самыми разными людьми.
- 29) Сохранять полную свободу и независимость от членов Вашей семьи.
- 30) Чтобы Ваше увлечение помогало Вам укрепить свое материальное положение.
- 31) Быть рационализатором, новатором.
- 32) Добиваться конкретных целей, занимаясь общественной деятельностью.
- 33) Учиться, чтобы узнавать что-то новое в изучаемой области знаний.
- 34) Быть лидером в Вашей семье.
- 35) Знать свои способности в сфере Вашего хобби.
- 36) Чтобы на работе можно было бы приобретать различные дефицитные товары.
- 37) Применять свои собственные методы в общественной деятельности.
- 38) Чтобы семейная жизнь исправила некоторые недостатки Вашей натуры.
- 39) Полностью сосредоточиться на своем занятии, проводя свободное время за хобби.
- 40) Быть полезным для общества.
- 41) Постоянно повышать свою профессиональную квалификацию.
- 42) Чтобы лидером в Вашей семье был какой-либо другой ее член, кроме Вас.
- 43) Получать удовольствие не от результатов Вашей работы, а от ее процесса.
- 44) Знать, какого уровня образования можно достичь с Вашими способностями.
- 45) Занимать такое место в обществе, которое укрепило бы Ваше материальное положение.
- 46) Тщательно планировать свою семейную жизнь.
- 47) Чтобы во время работы сослуживцы постоянно были рядом.
- 48) Чтобы жизнь нашего общества постоянно менялась.
- 49) Иметь супругу (супруга) из семьи высокого социального положения.
- 50) Чтобы уровень Вашего образования помог бы Вам занять желаемую должность.
- 51) Иметь собственные политические убеждения.
- 52) Перед началом работы четко ее планировать.
- 53) Постоянно интересоваться новыми методами обучения и воспитания детей в семье.
- 54) Увлекаясь чем-то в свободное время, общаться с людьми, увлекающимися тем же.
- 55) Повышать уровень своего образования, чтобы внести вклад в изучаемую дисциплину.
- 56) Занимаясь общественной деятельностью, учиться убеждать людей в своей точке зрения.
- 57) Чтобы Ваша работа была не хуже, чем у других.
- 58) Чтобы Ваш супруг (супруга) получал(а) высокую зарплату.
- 59) Чтобы Ваше образование давало возможность для получения дополнительных материальных благ (гонорары, приобретение на льготных условиях дефицитных товаров, путевок и т.п.).
- 60) Участвуя в общественной жизни, взаимодействовать с опытными людьми.

- 61) Чтобы Ваша работа не противоречила Вашим жизненным принципам.
- 62) В супружестве быть всегда абсолютно верным.
- 63) В своем увлечении создавать необходимые в жизни вещи (одежду, мебель и т.п.).
- 64) Повышать уровень своего образования, чтобы быть в кругу умных и интересных людей.
- 65) Чтобы Ваши общественно-политические взгляды совпадали с мнением Ваших авторитетов.
- 66) Иметь высокооплачиваемую работу.
- 67) В семейной жизни опираться лишь на собственные взгляды, даже если они противоречат общественному мнению.
- 68) Достигать поставленной цели в своей общественной деятельности.
- 69) Приспособиться к характеру Вашего супруга (супруги), чтобы избежать семейных конфликтов.
- 70) Тратить время на изучение новых веяний в Вашей профессиональной сфере.
- 71) Чтобы увлечение занимало большую часть Вашего свободного времени.
- 72) Вносить различные усовершенствования в сферу Вашего хобби.
- 73) Чтобы уровень Вашего образования соответствовал уровню образования человека, мнение которого Вы цените.
- 74) Завоевать уважение людей благодаря своему увлечению.
- 75) Выбрать редкую, уникальную специальность для обучения, чтобы лучше проявить свою индивидуальность.
- 76) Занимаясь на досуге любимым делом, детально продумывать свои действия.
- 77) Чтобы Ваши взгляды на жизнь проявлялись в Вашем увлечении.
- 78) Учиться, получая при этом удовольствие.
- 79) Чтобы приемы Вашей работы изменялись.
- 80) Чтобы круг Ваших увлечений постоянно расширялся.

ДОДАТОК Г
КРИТЕРІЙ ФІШЕРА

Схильність до Інтернет-залежності

Групи	"Єсть ефект": задача решена	"Немає ефекта": задача не решена	Сумми
	Кількість випробуваних	Кількість випробуваних	
1 група	17 (56.7%)	13 (43.3%)	30 (100%)
2 група	10 (34.5%)	19 (65.5%)	29 (100%)

Відповідь: $\varphi^*_{\text{емп}} = 1.724$

ДОДАТОК Д
КРИТЕРІЙ МАНА-УІТНІ

Дані за шкалою: цілі

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	25	12	35	23
2	30	17.5	34	19
3	35	23	36	27.5
4	15	2	35	23
5	15	2	30	17.5
6	20	5.5	25	12
7	25	12	25	12
8	25	12	35	23
9	25	12	35	23
10	20	5.5	35	23
11	20	5.5	40	30
12	25	12	35	23
13	15	2	36	27.5
14	25	12	39	29
15	20	5.5	25	12
Суммы:		140.5		324.5

Результат: $U_{\text{Эмп}} = 20.5$

Дані за шкалою: процес

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	20	7.5	35	27.5
2	18	6	30	14.5
3	15	3.5	32	19
4	20	7.5	32	19
5	15	3.5	33	23
6	17	5	25	11.5
7	30	14.5	31	16
8	32	19	32	19
9	32	19	33	23
10	33	23	34	25.5
11	35	27.5	26	13
12	34	25.5	23	9
13	25	11.5	24	10
14	12	2	38	29
15	10	1	40	30
Суммы:		176		289

Результат: $U_{\text{Эмп}} = 56$

Дані за шкалою: результат

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	12	1.5	28	24.5
2	15	5	26	19.5
3	12	1.5	27	23

4	17	8	25	15.5
5	18	9.5	23	14
6	20	11.5	21	13
7	15	5	18	9.5
8	15	5	15	5
9	20	11.5	29	26.5
10	25	15.5	30	28.5
11	26	19.5	28	24.5
12	26	19.5	29	26.5
13	26	19.5	31	30
14	26	19.5	30	28.5
15	26	19.5	15	5
Суммы:		171.5		293.5

Результат: $U_{ЭМП} = 51.5$

Дані за шкалою: локус-Я

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	15	6	22	13.5
2	15	6	23	17.5
3	14	1.5	23	17.5
4	14	1.5	25	26
5	15	6	25	26
6	20	12	24	22.5
7	18	11	15	6
8	17	10	15	6
9	22	13.5	23	17.5
10	23	17.5	23	17.5
11	23	17.5	24	22.5
12	24	22.5	24	22.5
13	15	6	26	28
14	15	6	27	29
15	25	26	30	30
Суммы:		163		302

Результат: $U_{ЭМП} = 43$

Дані за шкалою: високе матеріальне становище

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	5	9.5	6	20
2	5	9.5	6	20
3	5	9.5	7	25.5
4	6	20	7	25.5
5	5	9.5	8	29
6	5	9.5	5	9.5
7	4	1.5	5	9.5
8	4	1.5	6	20
9	5	9.5	7	25.5
10	5	9.5	8	29
11	5	9.5	8	29

12	6	20	6	20
13	5	9.5	6	20
14	5	9.5	7	25.5
15	5	9.5	5	9.5
Суммы:		147.5		317.5

Результат: $U_{\text{Эмп}} = 27.5$

Дані за шкалою: креативність

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	4	9	4	9
2	4	9	4	9
3	4	9	5	19.5
4	3	1.5	5	19.5
5	4	9	6	26.5
6	4	9	6	26.5
7	5	19.5	5	19.5
8	5	19.5	5	19.5
9	4	9	4	9
10	4	9	6	26.5
11	5	19.5	6	26.5
12	4	9	6	26.5
13	4	9	7	30
14	3	1.5	5	19.5
15	4	9	6	26.5
Суммы:		151.5		313.5

Результат: $U_{\text{Эмп}} = 31.5$

Дані за шкалою: активні соціальні контакти

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	4	2	6	17
2	4	2	7	27.5
3	5	6.5	7	27.5
4	5	6.5	7	27.5
5	6	17	6	17
6	5	6.5	5	6.5
7	4	2	7	27.5
8	6	17	7	27.5
9	6	17	6	17
10	6	17	6	17
11	5	6.5	6	17
12	6	17	7	27.5
13	6	17	5	6.5
14	6	17	6	17
15	6	17	6	17
Суммы:		168		297

Результат: $U_{Эмп} = 48$

Дані за шкалою: духовне задоволення

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	4	7	5	16
2	4	7	5	16
3	4	7	6	23
4	5	16	6	23
5	5	16	7	28
6	4	7	7	28
7	3	1	6	23
8	4	7	6	23
9	4	7	5	16
10	4	7	6	23
11	5	16	4	7
12	4	7	6	23
13	4	7	6	23
14	5	16	7	28
15	4	7	8	30
Суммы:		135		330

Результат: $U_{Эмп} = 15$

Дані за шкалою: збереження власної індивідуальності

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	5	5.5	6	13.5
2	5	5.5	6	13.5
3	6	13.5	7	22
4	6	13.5	7	22
5	7	22	8	28
6	7	22	8	28
7	7	22	7	22
8	5	5.5	5	5.5
9	4	1.5	6	13.5
10	4	1.5	8	28
11	6	13.5	8	28
12	6	13.5	5	5.5
13	5	5.5	6	13.5
14	6	13.5	7	22
15	6	13.5	8	28
Суммы:		172		293

Результат: $U_{Эмп} = 52$

Дані за шкалою: сфера професійного життя

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	5	15	6	25.5
2	5	15	6	25.5
3	4	6	6	25.5
4	4	6	6	25.5

5	4	6	7	30
6	5	15	5	15
7	6	25.5	5	15
8	5	15	5	15
9	3	2	6	25.5
10	3	2	3	2
11	5	15	4	6
12	5	15	5	15
13	5	15	5	15
14	4	6	6	25.5
15	5	15	6	25.5
Суммы:		173.5		291.5

Результат: $U_{\text{Эмп}} = 53.5$

Дані за шкалою: сфера навчання і освіти

№	Выборка 1	Ранг 1	Выборка 2	Ранг 2
1	4	9.5	5	21
2	4	9.5	5	21
3	3	2.5	5	21
4	3	2.5	6	29
5	4	9.5	5	21
6	4	9.5	4	9.5
7	3	2.5	4	9.5
8	4	9.5	6	29
9	5	21	5	21
10	4	9.5	5	21
11	4	9.5	5	21
12	3	2.5	6	29
13	4	9.5	5	21
14	5	21	5	21
15	5	21	5	21
Суммы:		149		316

Результат: $U_{\text{Эмп}} = 29$

Критичні значення

$U_{\text{Кр}}$	
$p \leq 0.01$	$p \leq 0.05$
56	72

ДОДАТОК Ж

КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Correlations (група 1)							
		інтерне т	цели	процесс	результат т	локус-я	локусжиз ни
інтернет	Pearson Correlation	1	-,674**	-,642**	-,661**	-,745**	-,212
	Sig. (2-tailed)		,006	,010	,007	,001	,449
	N	15	15	15	15	15	15
цели	Pearson Correlation	-,674**	1	,682**	,595*	,616*	,102
	Sig. (2-tailed)	,006		,005	,019	,014	,717
	N	15	15	15	15	15	15
процесс	Pearson Correlation	-,642**	,682**	1	,604*	,768**	,299
	Sig. (2-tailed)	,010	,005		,017	,001	,279
	N	15	15	15	15	15	15
результат	Pearson Correlation	-,661**	,595*	,604*	1	,615*	-,005
	Sig. (2-tailed)	,007	,019	,017		,015	,987
	N	15	15	15	15	15	15
Локус-я	Pearson Correlation	-,745**	,616*	,768**	,615*	1	-,007
	Sig. (2-tailed)	,001	,014	,001	,015		,980
	N	15	15	15	15	15	15
Локус-жизни	Pearson Correlation	-,212	,102	,299	-,005	-,007	1
	Sig. (2-tailed)	,449	,717	,279	,987	,980	
	N	15	15	15	15	15	15
Correlations (група 2)							
		інтерне т	цели	процесс	результат т	локуся	локусжиз ни
інтернет	Pearson Correlation	1	-,098	,184	,414	-,759**	,395
	Sig. (2-tailed)		,729	,511	,125	,001	,145
	N	15	15	15	15	15	15
цели	Pearson Correlation	-,098	1	-,033	-,468	-,120	,109
	Sig. (2-tailed)	,729		,906	,078	,671	,698
	N	15	15	15	15	15	15
процесс	Pearson Correlation	,184	-,033	1	,170	,437	,814**
	Sig. (2-tailed)	,511	,906		,546	,103	,000
	N	15	15	15	15	15	15
результат	Pearson Correlation	,414	-,468	,170	1	,613*	,104
	Sig. (2-tailed)	,125	,078	,546		,015	,711
	N	15	15	15	15	15	15
локус-я	Pearson Correlation	,759**	-,120	,437	,613*	1	,541*
	Sig. (2-tailed)	,001	,671	,103	,015		,037
	N	15	15	15	15	15	15
локус-жизни	Pearson Correlation	,395	,109	,814**	,104	,541*	1
	Sig. (2-tailed)	,145	,698	,000	,711	,037	
	N	15	15	15	15	15	15

Дані за шкалами термінальних цінностей та життєвих сфер (1 група)

Correlations

	ИНТЕРНЕТ	VAR00007	VAR00008	VAR00009	VAR00010	VAR00011	VAR00012	VAR00013	VAR00014	VAR00015	VAR00016	VAR00017	VAR00018	VAR00019
ИНТЕРНЕТ	1	,014	,185	,231	-,070	-,170	,408	-,401	,343	-,600	-,333	-,609	-,137	-,104
Pearson Correlation		,961	,508	,408	,803	,546	,131	,139	,210	,018	,225	,016	,627	,712
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00007	,014	1	,166	,312	,388	-,076	-,293	,000	-,133	,049	,419	-,222	-,410	,344
Pearson Correlation		,961	,553	,258	,153	,787	,289	1,000	,636	,863	,120	,427	,129	,209
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00008	,185	,166	1	,050	,013	,192	,465	-,337	,274	-,123	,288	-,062	,248	-,193
Pearson Correlation		,508	,553	,860	,964	,494	,081	,219	,323	,662	,299	,826	,373	,492
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00009	,231	,312	,050	1	-,489	,126	-,403	,397	,367	-,403	-,045	-,256	-,142	,421
Pearson Correlation		,258	,860	,064	,064	,656	-,137	,143	,179	,137	,875	,357	,613	,118
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00010	-,070	,388	,013	-,489	1	-,064	,165	-,203	-,394	,144	,467	-,093	-,528	-,041
Pearson Correlation		,153	,964	,064	,064	,820	,557	,468	,146	,608	,079	,740	,043	,883
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00011	-,170	-,076	,388	,126	-,064	1	,069	,339	-,125	,046	,457	,624	-,182	,000
Pearson Correlation		,787	,494	,656	,820	,808	,808	,217	,657	,871	,087	,013	,515	1,000
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00012	,408	-,293	,465	-,403	,165	,069	1	-,652	-,147	-,412	,171	-,100	,078	-,533
Pearson Correlation		,289	,081	,137	,557	,808	,808	,008	,600	,127	,542	,723	,782	,041
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00013	-,401	,339	-,652	,339	-,652	,339	-,652	1	,330	,290	-,120	,197	,000	,175
Pearson Correlation		1,000	,219	,143	,468	,217	,008	,008	,230	,295	,669	,481	1,000	,533
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00014	,343	-,133	,274	,367	-,394	-,125	-,147	,330	1	-,121	-,534	-,365	,391	,162
Pearson Correlation		,210	,323	,179	,146	,657	,600	,230	,230	,669	,040	,181	,150	,565
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00015	-,600	,049	-,123	-,403	,144	,046	-,412	,290	-,121	1	,073	,200	,215	,178
Pearson Correlation		,018	,662	,137	,608	,871	,127	,295	,669	,474	,795	,474	,443	,527
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00016	-,333	,419	,288	-,045	,467	,457	,171	-,120	-,534	,073	1	,222	-,561	,088
Pearson Correlation		,225	,299	,875	,079	,087	,542	,669	,040	,795	,427	,029	,728	,088
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00017	-,609	-,222	-,062	-,256	-,093	,624	-,100	,197	-,365	,200	,222	1	,177	-,161
Pearson Correlation		,016	,826	,357	,740	,013	,723	,481	,181	,474	,427	,427	,528	,566
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00018	-,137	-,410	,248	-,142	-,528	-,182	,078	,000	,391	,215	-,561	,177	1	-,275
Pearson Correlation		,627	,373	,613	,043	,515	,782	1,000	,150	,443	,029	,528	,322	,322
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
VAR00019	-,104	,344	-,193	,421	-,041	,000	-,533	,175	,162	,178	,098	-,161	-,275	1
Pearson Correlation		,712	,492	,118	,883	1,000	,041	,533	,565	,527	,728	,566	,322	,322
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Дані за шкалами термінальних цінностей та життєвих сфер (2 група)

Correlations

	интернет	VAR000007	VAR000008	VAR000009	VAR000010	VAR000011	VAR000012	VAR000013	VAR000014	VAR000015	VAR000016	VAR000017	VAR000018	VAR000019
интернет	1	,415	-,415	,295	-,064	-,302	,373	-,643**	-,151	,071	-,026	,267	-,406	,219
Pearson Correlation		,124	,124	,285	,820	,273	,171	,010	,590	,802	,927	,335	,134	,433
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000007	,415	1	-,250	,000	-,491	,000	,338	-,238	,274	,000	-,190	,250	-,181	,136
Pearson Correlation		,124	,369	1,000	,063	1,000	,217	,392	,323	1,000	,498	,369	,518	,630
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000008	-,415	-,250	1	-,675**	,164	,198	-,085	,477	,000	-,321	-,190	,000	,544*	-,136
Pearson Correlation		,124	,369	,006	,560	,480	,764	,072	1,000	,244	,498	1,000	,036	,630
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000009	,295	,000	-,675**	1	-,196	-,142	-,452	-,472	,041	,500	-,160	-,450	-,555*	,317
Pearson Correlation		,285	1,000	,006	,483	,613	,091	,076	,884	,058	,570	,092	,032	,249
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000010	-,064	-,491	,164	-,196	1	-,259	,129	,312	-,209	-,490	,414	-,000	,119	-,355
Pearson Correlation		,820	,560	,483	,352	,352	,646	,257	,454	,064	,125	1,000	,673	,194
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000011	-,302	,000	,198	-,142	-,259	1	-,080	,113	,325	-,051	-,480	,198	,029	,236
Pearson Correlation		,273	1,000	,613	,352	,352	,776	,688	,238	,858	,070	,480	,919	,398
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000012	,373	,338	-,085	-,452	,129	-,080	1	,016	-,201	-,405	,188	,846**	-,037	,018
Pearson Correlation		,171	,764	,091	,646	,776	,954	,954	,473	,134	,501	,000	,896	,948
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000013	-,643**	-,238	,477	-,472	,312	,113	,016	1	,131	-,397	,217	,000	,311	-,155
Pearson Correlation		,010	,072	,076	,257	,688	,954	,954	,643	,143	,437	1,000	,259	,581
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000014	-,151	,274	,000	,041	-,209	,325	-,201	,131	1	,497	-,347	-,274	-,099	-,446
Pearson Correlation		,590	1,000	,884	,454	,238	,473	,643	,643	,059	,206	,323	,725	,096
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000015	,071	,000	-,321	,500	-,490	-,051	-,405	-,397	,497	1	-,300	-,481	-,256	-,278
Pearson Correlation		,802	,244	,058	,064	,858	,134	,143	,059	,277	,277	,070	,357	,316
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000016	-,026	-,190	-,190	-,160	,414	-,480	,188	,217	-,347	-,300	1	,000	,331	-,371
Pearson Correlation		,927	,498	,570	,125	,070	,501	,437	,206	,277	1,000	1,000	,229	,174
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000017	,267	,250	,000	-,450	,000	,198	,846**	,000	-,274	-,481	,000	1	-,181	,271
Pearson Correlation		,335	1,000	,092	1,000	,480	,000	1,000	,323	,070	1,000	,070	,518	,328
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000018	-,406	-,181	,544*	-,555*	,119	,029	-,037	,311	-,099	-,256	,331	-,181	1	-,433
Pearson Correlation		,134	,036	,032	,673	,919	,896	,259	,725	,357	,229	,518	,107	,107
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														
VAR000019	,219	,136	-,136	,317	-,355	,236	,018	-,155	-,446	-,278	-,371	,271	-,433	1
Pearson Correlation		,433	,630	,249	,194	,398	,948	,581	,096	,316	,174	,328	,107	,107
Sig. (2-tailed)		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
N														

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Звіт подібності

Метадані

Назва організації		підрозділ		
Melitopol State Pedagogical University named after B.Khmelnyskyi		Melitopol State Pedagogical University named after B.Khmelnyskyi		
Заголовок				
Гордієнко_В_В._магістерська робота				
Автор		Науковий керівник / Експерт		
Гордієнко В.В.		Олександр Непша		
Кількість слів	Кількість символів	Дата звіту	Дата редагування	ІД документа
11095	88028	12/16/2025	---	332881768

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

11095

Кількість слів

88028

Кількість символів